

Glasovi za pravičnost: Komunikacija z ljudmi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj

Zbirka orodij

ZBIRKA ORODIJ
Glasovi za pravičnost:
Komunikacija z ljudmi z oviranostjo, ki so
žrtve kaznivih dejanj

01 Uvod	2
02 Kakšne so pravice ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj?	6
03 S kakšnimi ovirami in izzivi se soočajo žrtve z oviranostjo?	9
04 Odstranjevanje ovir in omogočanje podpore	14
05 Kaj je individualna ocena in zakaj je pomembna za žrtve z oviranostjo?	23
06 Pravni strokovnjaki – vloge in odgovornosti	26
07 Socialni delavci in delavke ter multidisciplinarni timi – vloge in odgovornosti	31
08 Službe za podporo žrtvam – vloge in odgovornosti	36
09 Drugi viri – kje najti podporo in pomoč	40
Slovar izrazov - kaj besede pomenijo	45

01 Uvod

Pravosodni sistem in njegovi simboli so zastrašujoči. V večini krajev sodišča niso simboli pravičnosti, temveč oblasti. Vsakdo, ki je soočen s temi simboli oblasti, se počuti nemočnega. Za začetek poskušajmo razmisliti o tem, da bi „defokusirali“ oblast in v središče postavili pravičnost. Gre za humanizacijo samega pravosodnega sistema, da bi bil dostopen vsem.

(Gábor Gombos, nekdanji član Odbora Združenih Narodov za pravice ljudi z oviranostjo in Višji svetovalec pri projektu Glasovi za pravičnost – Voices for Justice)

Ljudje z oviranostjo se soočajo s sistemskimi, večstranskimi in diskriminatornimi ovirami pri dostopu do pravosodnega sistema. Kako pravosodni sistem vidijo žrtve spolnega nasilja, ko se dvomi v njihovo verodostojnost zaradi njihove psihosocialne oviranosti? Kako lahko žrtev z intelektualno oviranostjo prijavi kaznivo dejanje policiji, če policisti oz. policistke ne znajo ustrezno komunicirati z njo? Kako sodišča vedo, kakšne prilagoditve so potrebne za žrtve z oviranostjo, da se lahko varno udeležijo sodnih obravnjav in učinkovito sodelujejo v sodnih postopkih?

To zbirko orodij smo ustvarili kot del projekta Glasovi za pravičnost, zato da bi naslovili vsa ta in nekatera druga vprašanja. Zbirka orodij prinaša praktične informacije in napotke, kako omogočiti ljudem z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj, da lahko prijavijo kaznivo dejanje, razumejo, kaj se dogaja med preiskavo, in pričajo v svojem primeru. Po nacionalnih in mednarodni zakonodaji imajo vsi ljudje pravico, da so slišani in razumljeni, da sodelujejo in so informirani o preiskavi in sodnemu procesu ter da imajo dostop do pravosodnega sistema. V pričujoči publikaciji opredelimo ovire, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo pri dostopu do pravosodnega sistema, ter prakse in podporo, ki jim pomagajo premagovati te ovire.

Večina informacij v tej zbirki orodja je uporabna za vsa občinstva; nekatera pa so namenjena določenim strokovnjakom in strokovnjakinjam in drugemu osebju, da bodo lažje razumeli in izpolnjevali specifične dolžnosti, ki jih imajo do žrtev z oviranostjo. Enako pomembno je, da se vzpostavi sodelovanje med strokovnimi področji in multidisciplinarne delovne skupine, tako da žrtve z oviranostjo ne postanejo nevidne ali padejo skozi luknje v sistemu. V tem smislu je sporočilo projekta Glasovi za pravičnost, da je potrebno 'humanizirati sodno varstvo', odgovornost vseh, ki delajo v tem sistemu ali pridejo v stik s kazenskim pravosodjem.

Vsebina zbirke orodij zajema:

- Pravice ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj ([Drugo poglavje](#)).
- Ovire, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo ([Tretje poglavje](#)).
- Kako zagotoviti dostopnost informacij in učinkovito komunikacijo ([Četrto poglavje](#)).
- Individualno oceno v pravosodnem sistemu ([Peto poglavje](#)).
- Dodatne vire ([Deveto poglavje](#)).

Zbirka orodja je namenjena:

	Ljudem z oviranostjo, ki so ali bi lahko bili žrtve kaznivega dejanja. Ta priročnik je uporaben vir za lažje razumevanje pravic žrtev in vlog različnih strokovnjakov in strokovnjakinj v pravosodju.
	Pravnim strokovnjakom in strokovnjakinjam, ki delajo v pravosodju, vključno s policijo, organi pregona, odvetniki in odvetnicami, tožilci in tožilkami, uradnimi osebami na sodišču, sodniki in sodnicami (Šesto poglavje).
	Socialnim delavcem in delavkam, strokovnjakom in strokovnjakinjam na področju oskrbe, neformalnim oskrbovalkam in oskrbovalcem in multidisciplinarnim timom, ki podpirajo ljudi z oviranostjo, vključno s socialnimi delavci in delavkami, zdravstvenimi delavci in delavkami, družinskimi člani in članicami, prijatelji in prijateljicami (Sedmo poglavje).
	Podpornim službam za žrtve in druge specializirane službe, ki nudijo podporo žrtvam kaznivih dejanj, vključno s kaznivimi dejanji iz sovraštva, nasiljem zaradi spola in trgovino z ljudmi (Osmo poglavje).

Preverjanje in prevpraševanje predpostavk o oviranosti

V pričujoči zbirki orodij so podrobno opredeljene ovire, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo, in učinki omejevanja njihovega dostopa do sodnega varstva. Pomembno je, da razumemo in kritično razmišljamo o tem, zakaj pravniki in pravnice, socialni delavci in delavke ter drugi strokovnjaki in strokovnjakinje v kazenskem postopku ne zmorejo nasloviti teh ovir in so morda celo odgovorni za nastanek nekaterih med njimi.

O oviranosti in njenem pomenu se pogosto in hitro zatečemo k nekaterim predpostavkam, ki jih bomo tu prevprašali. Ena izmed najpogostejših se nanaša na 'medicinski model oviranosti'. Medicinski pristop k oviranosti se osredotoča na to, da ima posameznik oziroma posameznica zdravstveno težavo, ki so jo diagnosticirali zdravniki in ki se jo zdravi z medicinskimi posegi. Številni strokovnjaki in strokovnjakinje, vključno s pravniki in pravicami ter socialnimi delavci in delavkami, delujejo po medicinskem modelu oviranosti. Osredotočajo se na zmanjšanje ali

odpravo 'problema'. Po tem pristopu se mora posameznik prilagoditi pomoči kot jo določajo drugi, ki se osredotočajo na posameznikovo oz. posameznično nezmožnost in pogosto spregledajo ali ne upoštevajo njihovih dejanskih potreb. Iz takega pristopa izhaja, na primer, da se sprememba vedenja žrtve z oviranostjo, ki je morda nastala kot odziv na kaznivo dejanje, ki ji je bilo storjeno, pripiše njeni oviranosti ali diagnozi, zaradi česar se sprememba vedenja obravnava medicinsko, namesto pravosodno. Druga posledica takega pristopa je, da se človeka z oviranostjo pojmuje kot neverodostojno pričo ali žrtev, še preden se preiskava potencialnega kaznivega dejanja sploh začne. Splošna posledica tega pristopa je lahko še večja škoda in stiska za žrtev (sekundarna viktimizacija), ki je že utrpela škodo zaradi kaznivega dejanja.

Nasprotno pa se pristop, ki temelji na pravicah ljudi z oviranostjo, osredotoča na pravice in potrebe posameznika in posameznice. To je izraženo tudi v namenu Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov, ki je:

Spodbujati, varovati in invalidom zagotavljati polno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter spodbujati spoštovanje njihovega prirojenega dostojanstva.

V pravosodnem sistemu to pomeni, da se je potrebno osredotočiti na zagotavljanje podpore žrtvam z oviranostjo pri premagovanju ovir in preprek, s katerimi se soočajo, in na spoštovanje in ohranjanje njihovih človekovih pravic. V praksi to pomeni prevpraševati predpostavke, po katerih ljudje z oviranostjo niso sposobni biti polno udeleženi v pravosodnem procesu. Pomeni ohranjati in spoštovati njihovo dostojanstvo, tudi tako, da se jim zagotovijo dostopni načini za vložitev pritožbe in prijavo kaznivega dejanja ter pričanja na sodišču. Lahko pomeni tudi prevprašati predpostavke strokovnjakov in strokovnjakinj ter vseh, ki delajo v pravosodju.

Kaj vemo o kaznivih dejanjih zoper osebe z oviranostjo v EU?

Organizacija združenih narodov opredeljuje ljudi z oviranostjo kot ljudi 'z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi.'¹

Direktiva EU o pravicah žrtev opredeljuje žrtev kot 'fizično osebo, ki je utrpela škodo, vključno s fizično, duševno ali čustveno škodo ali ekonomsko izgubo, ki jo je neposredno povzročilo kaznivo dejanje'.

Ljudje z oviranostjo se soočajo z diskriminacijo, kršitvami človekovih pravic, slabimi obeti za prihodnost in odsotnostjo ustrezne podpore. To so dobro dokumentirali Odbor Združenih Narodov za pravice ljudi z oviranostjo, Evropsko sodišče za človekove pravice, Evropska komisija ter organizacije za človekove pravice, kakršni sta Validity in Evropski invalidski forum. Težava ni samo okolje, kjer so ovire pomanjkanje denarja in neustrezna podpora, temveč

¹ Generalna skupščina Združenih narodov, Konvencija o pravicah invalidov
<<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>>.

družbena percepcija, ki ljudi z oviranostjo označuje kot drugačne in nezmožne. Posledično se ljudi z oviranostjo pogosto obravnava kot pasivne prejemnike pomoči, kar pomeni, da imajo malo nadzora nad svojim življenjem in omejitve pri odločanju o njem. Soočajo se s številnimi ovirami, zaradi katerih je omejeno njihovo polna in učinkovita participacija v družbi. Zaradi teh okoliščin so ljudje z oviranostjo bolj ranljivi za zlorabe in napade in so bolj pogosto žrtve kaznivih dejanj v primerjavi z ljudmi brez oviranosti.

- Po ocenah v Evropi živi 87 milijonov ljudi z eno izmed oblik oviranosti². To pomeni eden od štirih odraslih v Evropi.
- Po ocenah vsako leto 15% Evropejcev in Evropejk ali 75 milijonov ljudi v Evropski uniji postane žrtve kaznivih dejanj³.
- Raziskave poročajo, da ženske z oviranostjo dva- do petkrat pogosteje postanejo žrtve nasilja kot drugi ljudje⁴.
- Agencija EU za temeljne pravice [Fundamental Rights Agency] navaja, da o fizičnih napadih poroča 19% ljudi z oviranostjo v primerjavi z 9% celotne populacije⁵.
- Ljudje s psihosocialno in intelektualno oviranostjo doživljajo posebne oblike neprimerne ravnanja in zlorabe zaradi oviranosti, neprostovoljno pridržanost in medikalizacijo brez privolitve⁶.

Vendar je nasploh zbranih zelo malo podatkov o številu in izkušnjah ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj. Raziskave v okviru projekta Glasovi za pravičnost v sedmih državah EU kažejo, da so v praksi ljudje z oviranostjo pogosto nevidni v pravosodnem sistemu oz. sploh nimajo dostopa do njega. To pomeni tudi, da v splošnem nimamo politik, praks in virov, s katerimi bi ustrezno podprli ljudi z oviranostjo pri dostopu do sodnega varstva. Glavni namen te zbirke orodja je, da začnemo z ozaveščanjem, izmenjujemo znanje in vpeljemo nekatere učinkovite prakse.

² Council of the European Union, General Secretariat, 'Disability in the EU: Facts and Figures' (*European Council and Council of the European Union*, 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/disability-eu-facts-figures/>>.

³ 'Victims' Rights in the EU' (*European Commission* 2021) <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-eu_en>.

⁴ European Disability Forum, 'Ensuring the Rights of Victims with Disabilities' (*European Disability Forum*, 7 July 2020) <<https://www.edf-feph.org/newsroom-news-ensuring-rights-victims-disabilities>>.

⁵ Fundamental Rights Agency, Fundamental Rights Survey, 2020, Violence and harassment <<https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>>.

⁶ Marcello Sacco, 2021. 'The Unconvicted Detention of Persons with Mental Impairments: The ECHR "Unsound" That Does Not Sound' page 153 <<http://elea.unisa.it:8080/xmlui/handle/10556/5277>>.

02 Kakšne so pravice ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj?

V Evropski uniji imajo vse žrtve kaznivih dejanj zakonsko opredeljene pravice in te pravice veljajo enako za vse ljudi z oviranostjo. Te pravice so zapisane v treh ključnih pravnih dokumentih:

- i) **Direktiva Evropske Unije o pravicah žrtev**⁷. Direktiva o pravicah žrtev uporablja na žrtve osredinjen pristop pri določanju dolžnosti držav članic do žrtev kaznivih dejanj. Cilj je, da se vse žrtve kaznivih dejanj obravnavajo spoštljivo, občutljivo in strokovno brez kakršne koli diskriminacije in glede na specifične potrebe posameznika ali posameznice. Številne pravice zadevajo dostop do informacij, omogočanje učinkovite komunikacije in zagotavljanje podpore. Njihov namen je zagotoviti, da bodo žrtve kaznivih dejanj informirane o svojem primeru, da bodo razumele kazenski postopek in da bodo sposobne v polni meri in učinkovito sodelovati v preiskavi in postopkih.
- ii) **Listina Evropske unije o temeljnih pravicah**⁸ določa skupne utemeljitvene vrednote Evropske unije glede človekovega dostojanstva, svobode in enakosti. Za žrtve kaznivih dejanj in ljudi z oviranostjo sta zlasti pomembna 21. člen, Prepoved diskriminacije, in 47. člen, Pravica do učinkovitega pravnega sredstva in nepristranskega sodišča.
- iii) **Konvencija Združenih narodov o pravicah invalidov**⁹ je mednarodna pogodba o človekovih pravicah, ki razglša enake pravice za vse ljudi z oviranostjo. Ratificirale so jo vse države v Evropski uniji, zato je pravno zavezujoča¹⁰. Za žrtve kaznivih dejanj so posebej pomembne štiri pravice:
 - Enakost in nediskriminacija (5. člen) – Nacionalne vlade 'priznavajo, da so da so vsi ljudje enaki pred zakonom in da so brez diskriminacije upravičeni do

⁷ Direktiva 2012/29/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2012 o določitvi minimalnih standardov na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj ter o nadomestitvi Okvirnega sklepa Sveta 2001/220/PNZ

[<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=SL>](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=SL) .

⁸ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah

[<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN) .

⁹ Generalna skupščina Združenih narodov, Konvencija o pravicah invalidov

[<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>](https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf) .

¹⁰ Evropska komisija 'Pravice invalidov: EU in ratifikacija Konvencije OZN o pravicah invalidov' spletna stran [<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/MEMO_10_198>](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/MEMO_10_198) .

enakega pravnega varstva in zakonskih ugodnosti in zagotavljajo 'ukrepe za zagotovitev primernih prilagoditev.'¹¹

- Dostopnost (9. člen) – Nacionalne vlade zagotovijo, da imajo ljudje z oviranostjo 'enako kot drugi dostop do fizičnega okolja, prevoza, informacij in komunikacij, vključno z informacijskimi in komunikacijskimi tehnologijami in sistemi, ter do drugih objektov, naprav in storitev, ki so namenjene javnosti ali se zanje opravljajo v mestu in na podeželju.'
- Enakost pred zakonom (12. člen) – Nacionalne vlade zagotovijo, 'da se invalidom povsod priznava pravica biti pravna osebnost' in 'invalidom priznavajo pravno sposobnost na vseh področjih življenja enako kot drugim'.
- Dostop do sodnega varstva (13. člen) - Nacionalne vlade 'zagotovijo invalidom, da imajo enako kot drugi dostop do sodnega varstva, med drugim tako, da zagotovijo postopkovne in starosti primerne prilagoditve, ki jim omogočijo, da učinkovito sodelujejo kot neposredni ali posredni udeleženci, tudi kot priče, v vseh pravnih postopkih, tudi na preiskovalni in drugih predhodnih stopnjah'.

To zagotavlja širok pravni okvir, znotraj katerega se zagotavljajo pravice žrtev kaznivih dejanj z oviranostjo, medtem ko jih dodatno podpira tudi niz drugih zakonodajnih aktov, povezanih z nediskriminacijo in enakim dostopom.

Pravice žrtev in oviranost

Direktiva o pravicah žrtev določa, da: 'bi države članice morale poskrbeti, da invalidne osebe lahko v celoti uživajo pravice iz te direktive enako kot druge osebe, med drugim tako, da zagotovijo lažji dostop do prostorov, v katerih poteka kazenski postopek, in dostop do informacij'. Med temi pravicami so¹²:

- **Pravica razumeti in biti razumljena:** vsa komunikacija z žrtvami mora biti zagotovljena v enostavnem in dostopnem formatu. Oblika komunikacije mora biti prilagojena posebnim potrebam vsake žrtve, vključno na primer s potrebami, povezanimi s starostjo, jezikom in oviranostjo.
- **Pravica do informiranosti:** žrtve morajo biti informirane o oblikah podpore, ki jo lahko prejmejo, o tem, kako se pritožiti, kako lahko prejmejo zaščito in pravno svetovanje. Zagotovljena jim mora biti informiranost o njihovem primeru, o sojenju, če do njega pride, o končni sodbi ali kakršnih koli drugih korakih v njihovem primeru.

¹¹ Definicija primerne prilagoditve kot jo določa Konvencija OZN o pravicah invalidov: 'pomeni potrebne in primerne spremembe ter prilagoditve, ki ne nalagajo nesorazmernega ali nepotrebne bremena, kadar so v posameznem primeru potrebne, da se invalidom na enaki podlagi kot drugim zagotovi uživanje ali uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin' glej Konvencija 2. člen Opredelitve <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-2-definitions.html>>.

¹² Věra Jourová, 'The Victims' Rights Directive – What Does It Bring?' <https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/eu_victims_rights_directive_factsheet_february_2017_en.pdf>.

- **Pravica do podpore:** žrtve imajo pravico dostopa do brezplačnih podpornih služb in storitev, ne glede na to ali kaznivo dejanje prijavijo uradnim organom ali ne. To pomeni tako splošno kot posebno podporo žrtvam, vključno z zatočišči, podporo v primeru travme in svetovanjem.
- **Pravica do udeležbe v kazenskem postopku:** žrtve imajo pravico sodelovati in biti slišane v kazenskem postopku in procesih restorativne pravičnosti. Informirane morajo biti o odločitvah v zvezi z njihovim primerom, o tem, kako se lahko ponovno odloča o odločitvah sodišča, s katerimi se ne strinjajo, in kako lahko zahtevajo odškodnino.
- **Pravica do zaščite:** žrtve morajo biti zaščitene pred nadaljnimi poškodbami ali kršitvami pravic s strani storilca ali samega pravosodnega sistema. To lahko vključuje vpeljavo posebnih zaščitnih ukrepov, zlasti med sodnimi postopki.

03 S kakšnimi ovirami in izzivi se soočajo žrtve z oviranostjo?

Pravosodni sistem deluje na zelo formaliziran in reguliran način. Številni postopki in prakse so ljudem nepoznane in so zanje stresne in zahtevne. Poseben pravni jezik in hierarhija, bodisi na policijski postaji bodisi v odvetnikovi pisarni, sta lahko zastrašujoča in človeka zmedeta.

Ljudje z oviranostjo se soočajo s preprekami in izzivi, zaradi katerih jim je posebej težko dostopati do sodnega varstva na enaki osnovi kot drugim ljudem. Raziskave v okviru projekta Glasovi za pravičnost kažejo, da se ljudje z oviranostjo soočajo s sistemskimi, večstranskimi in diskriminatornimi ovirami pri dostopu do pravosodja. Spodaj so opisane najpogostejše ovire.

Informacijske in komunikacijske ovire

Analize objav različnih javnih organov v zvezi s kazenskimi postopki kažejo, da je dostopnost pomembno vprašanje iz več razlogov. Večinoma so objave prenatrpane z informacijami, jezik je preveč zapleten, pisava in kontrast premajhna, zaradi česar niso primerne za ljudi z intelektualno oviranostjo.

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Sloveniji' (2022) str. 26

Pogosto so jim informacije o njihovih pravicah in pravosodnem procesu predstavljene na nejasen, zmeden, tehničen način ali preprosto v taki obliki, da jih ne morejo razumeti. Nekaj primerov:

- žrtvi z intelektualno oviranostjo izročijo pismo o pravicah v zapletenem pravnem jeziku, ki je težko razumljiv vsakomur brez pravnega znanja. Pisma o pravicah bi morala biti dostopna v navadnem jeziku ali formatu lahkega branja;
- človeku, ki je slep ali slaboviden, posredujejo najnovejše pisne informacije o njegovem primeru, tako da mu jih mora prebrati nekdo drug. To ogroža zaupnost in zasebnost. Informacije bi mu morali poslati preko elektronske pošte, ki omogoča uporabo bralnika zaslona.

Fizične in okoljske ovire

Pojasnil je, da je območje [policijska postaja] težko dostopno za ljudi z oviranostjo in da v takih primerih pogovor opravijo na parkirišču.

Razgovor s preiskovalnim policistom v Bolgariji, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 29

Za ljudi z oviranostjo so stavbe težko dostopne ali nedostopne. Med njimi so tudi policijske postaje, sodne dvorane in prostori podpornih služb. Zato težko dostopajo do podpore, prijavijo kaznivo dejanje, so udeležene v preiskavi ali na sojenju. Taki primeri so:

- Žrtev na vozičku lahko dostopa do stavbe sodišča, ne more pa uporabiti dvigala ali stranišča ali čakalnice;
- Oseba, ki živi v instituciji, nima dostopa do zasebnega telefona, da bi prijavila kaznivo dejanje institucije zoper sebe.

Ovire v odnosu

Živimo v pritličju in nas veliko nadlegujejo. Zaradi tega smo večkrat poklicali policijo. Pisali smo ovadbo na policijo, ker smo želeli, da se to nadlegovanje neha. A pisnega odgovora ni bilo. Pravijo, da smo čudni.

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Sloveniji' (2022) str. 27

Stereotipiziranje, predpostavke in predsodki lahko pomenijo, da ljudje z oviranostjo niso enako obravnavani ali jih drugi ne jemljejo resno na vseh stopnjah sodnega procesa. Žrtev ali pričo z oviranostjo lahko imajo za neverodostojno kot pričo, kar lahko pomeni, da se kaznivega dejanja sploh ne preiskuje. Policisti in policistke, sodniki in sodnice, odvetniki in odvetnice, tožilci in tožilke, uradno osebje na sodišču in drugi strokovnjaki in strokovnjakinje v pravosodnem sistemu najverjetneje niso usposobljeni glede oviranosti nasploh ter glede pravnih pravic ljudi z oviranostjo ali glede učinkovite komunikacije z njimi.

- Na Slovaškem je strokovno mnenje pomenilo, da policija sploh ni zaslišala žrtve, ker so ugotovili, da 'je intelektualni primanjkljaj sžrtve tako hud, da ne izpolnjuje osnovnih kriterijev verodostojnosti.'¹³
- Na drugi strani pa je v Bolgariji prav policija tista, ki lahko odloča o tem, ali je žrtev verodostojna ali ni: 'Raziskava razkriva, da so včasih žrtve z oviranostjo izključene brez strokovnega mnenja, dovolj je policistova opazka iz preiskave, da se oseba zdi nezanesljiva.'¹⁴

¹³ Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo Slovaškem' (2022) str. 44.

¹⁴ Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 31.

Pravne ovire

Intervjuvani predstavniki organov pregona so izrazili zelo različna stališča glede udeležbe žrtev s psihosocialno in/ali intelektualno oviranostjo (zlasti tistih, ki jih ima sodišče za poslovno 'nesposobne') v postopkih in njihove sposobnosti pričanja. Nekateri med njimi so opozorili, da take osebe ne morejo biti uradno zaslišane,..... drugi pa so trdili, da so lahko zaslišane kot običajne žrtve (vendar se jih ne opozori o kazenski odgovornosti v primeru lažnega pričanja), vendar pa je zanesljivost njihovega pričanja vprašljiva.

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Litvi' (2022) str. 31

Ljudje z oviranostjo imajo pravico do enakosti pred zakonom, vendar jim pogosto ni priznana njihova poslovna sposobnost. Po mednarodnem pravu je poslovna sposobnost zagotovljena vsem ljudem, tudi ljudem z oviranostjo¹⁵. Vendar številne nacionalne zakonodaje tega ne priznavajo v polni meri in vsebujejo zakone, ki so v nasprotju s tem, denimo zakoni, ki urejajo skrbništvo in kazenski postopek, ki podcenjuje sposobnost pričanja ljudi z oviranostjo. V praksi lahko to pomeni, da se komunicira s skrbnikom ali skrbnico, in ne neposredno z žrtvijo. Pomeni lahko tudi, da se pričevanje ljudi z oviranostjo omalovažuje ali se ga sploh ne prizadeva pridobiti.

- Neki sodnik v Bolgariji je komentiral, da ni bil izveden pogovor z žrtvijo, kjer bi žrtev seznanili z njenimi pravicami, temveč je bil o tem obveščen njen skrbnik. Dejansko je bil nekdo informiran o pravicah žrtve, vendar to ni bila žrtev¹⁶.

Ekonomske ovire

Žrtve se bojijo izpolniti prijavo za odvetnika, saj se bojijo, da bodo morale za to plačati... Postopek za sestanek z odvetnikom je lažji za obtoženca, o čemer odloča okrožni tožilec, medtem ko mora žrtev predložiti več obrazcev.

Pogovor s preiskovalnim policistom, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 25

Pri zagotavljanju podpore žrtvam je izjemno pomembno, da pripoznamo ekonomske ovire, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo v sodnem procesu. To vključuje tudi zagotavljanje dostopa do pravne pomoči in priznanje drugih stroškov, npr. za prevoz, osebno asistenco, zdravnika itn. Poleg tega je pri zagotavljanju podpore potrebno upoštevati tudi stroške za tolmača znakovnega jezika, bralnik zaslona itn.

Odnosi z oskrbovalkami oz. oskrbovalci in/ali skrbniki oz. skrbnicami

Za žrtve z oviranostjo je prijava kaznivega dejanja lahko poseben izziv, kadar je storilec skrbnik ali oskrbovalec, ali kadar imata slednja interes ščititi storilca oz. storilko. Nekatere ljudi z oviranostjo lahko odvisnost od skrbnika ali oskrbovalca ovira pri dostopu do telefona ali pri

¹⁵ Glej Konvencija OZN o pravicah invalidov, 12. člen.

¹⁶ Intervju s sodnikom, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 32.

svobodnem gibanju omejuje ali jim prepreči, da bi prijavili kaznivo dejanje. Poleg tega morda niti ne vedo, da je zloraba, ki jo doživljajo, kaznivo dejanje, ali pa niso seznanjeni s svojimi pravicami, kot jih določa Direktiva o pravicah žrtev.

- V Bolgariji so v javnosti objavili video posnetke nasilja nad ljudmi z oviranostjo, ki živijo v stanovanjski skupini. Nekatere žrtve so bile pod skrbništvom direktorja zavoda, to je, osebe, ki je bila obtožena in spoznana za krivo za diskriminacijo¹⁷.

Življenje v instituciji¹⁸

Ljudje z oviranostjo, ki živijo v institucijah, se soočajo z dvema različnima, vendar zelo velikima ovirama pri dostopu do pravnega varstva. Prvič, ljudje z oviranostjo, ki živijo v institucijah, imajo nasploh omejen dostop do zunanjega sveta. Drugič, niso dovolj seznanjeni s svojimi pravicami in nimajo na voljo načina oz. sredstva, da bi prijavili kaznivo dejanje ali vložili pritožbo. Če to storijo, jim pogosto ne verjamejo ali pa organi oblasti rajši prepustijo zadevo v reševanje sami instituciji.

Upoštevati je treba tudi položaj ljudi z oviranostjo v institucijah. Imajo fizične omejitve glede dostopa do zunanjega sveta in so pod neposrednim nadzorom osebja.

Voices for Justice international report, 'Humanising Justice' (2022) str. 70

Druga ovira je, da nekatere oblike nasilja in zlorabe, do katerih prihaja v institucijah (večjih institucijah, bodisi bivalnih enotah, bodisi manjših stanovanjskih skupinah), niso priznane kot kazniva dejanja v nacionalni zakonodaji, čeprav taka dejanja vključujejo trpinčenje ter nečloveško in poniževalno ravnanje, ki krši 3. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah.

¹⁷ Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 36.

¹⁸ Institucija je 'namestitev, kjer ljudje z oviranostjo ne morejo izbirati, kje bodo živeli, in nimajo avtonomije in nadzora nad svojim vsakdanjim življenjem, ne glede na velikost institucije in vrsto storitev, ki jih zagotavlja'. Izraz institucija vključuje 'psihiatrične bolnišnice, centre za rehabilitacijo, prehodne bivalne enote, stanovanjske skupine, varovana stanovanja, prehodne domove, domove za stare ljudi in druga namestitvena okolja z večjo koncentracijo ljudi, vključno z manjšimi institucijami'. Ta definicija je navedena v Osnutku smernic OZN za deinstitucionalizacijo, Odbor za pravice invalidov, september 2022.

[Ustavno sodišče] ni niti poskušalo prisluhni izkušnji ge. X in ugotoviti več o okoliščinah, zakaj so ji odredili posteljo s kletko; zanašali so se zgolj na poročilo bolnišnice in na nacionalno zakonodajo. Za go. X je to pomenilo ne le nedostopnosti sodnega varstva, temveč tudi nedostopnost vsakršne podpore, ki bi morala biti zagotovljena žrtvam kaznivih dejanj, čeprav škoda, ki jo je utrpela, morda ni nič manjša kot tista, ki nastane ob bolj konvencionalnih kaznivih dejanjih.'

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Slovaškem' (2022) str. 33

Pomembno je, da se vsi pristojni organi zavedajo, da imajo ljudje z oviranostjo, ki živijo v institucijah in ki so žrtve kaznivih dejanj enake pravice kot drugi, kakor določata Direktiva o pravicah žrtev in Konvencija OZN o pravicah invalidov.

Sekundarna viktimizacija

Nekoč je neki strokovnjak od mene zahteval psihološko poročilo in prišla sem in videla pogled žrtve, tistih oči ne bom nikoli pozabila. Popolnoma prestrašen izraz. Videla sem, da potrebuje pomoč. Takrat se nisem upala prositi strokovnjaka, da bi smela ostati ob njej, vendar sem videla, da je žrtev popolnoma prestrašena. Vsa ta vprašanja, znova in znova. Lahko sem jo razumela.

Socialna delavka v varni hiši za ženske, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Slovaškem' (2022) str. 31

Sam pravosodni sistem lahko žrtev z oviranostjo ponovno travmatizira ali poškoduje. Žrtve z oviranostjo so zlasti ranljive za sekundarno viktimizacijo, ko se soočajo z ovirami glede sodelovanja, ki so stresne, zlorablajoče ali diskriminirajoče. Tak primer je tudi, kadar sodni proces ali postopki niso prilagojeni ali spremenjeni, tako da ustrezajo žrtvi. Hkrati tveganja za sekundarno viktimizacijo nikoli ne bi smeli uporabiti kot razlog za to, da se žrtvi z oviranostjo onemogoči dostop do sodnega varstva. Odgovornost za odstranitev in zmanjševanje ovir, vključno s tveganjem sekundarne viktimizacije, nosijo strokovnjaki in strokovnjakinje v pravosodnem sistemu.

- Moški z intelektualno oviranostjo je živel neodvisno s podporo socialnih služb. Postal je žrtev prevare. Policija ni sprožila preiskave, ker človek ni mogel identificirati storilca in ker ga je prostovoljno spustil v stanovanje. Njegova družina je nato sprožila civilni kazenski postopek, da bi mu odvzeli poslovno sposobnost, s čimer so omejili njegovo svobodo in dostop do podpornih služb¹⁹.

¹⁹ Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Slovaškem' (2022) str. 60.

04 Odstranjevanje ovir in omogočanje podpore

Zato da bi odstranili ali zmanjšali zgoraj opisane ovire, je potrebno v pravosodni sistem vpeljati določene prilagoditve in podporo. To je lahko personalizirana podpora žrtvi z oviranostjo, pa tudi spremembe praks in postopkov na policijski postaji in sodišču, kar je znano kot postopkovne prilagoditve. Njihov namen je omogočiti udeležnost žrtev z oviranostjo v sodnem procesu, tako da zagotovimo njegov potek na dostopen, varen in nediskriminatoren način.

‘Mednarodna načela in smernice OZN za dostop oseb z oviranostjo do sodnega varstva’ določajo deset načel vključevanja ljudi z oviranostjo v pravosodni sistem. Ponujajo tudi praktične pristope, kako to najlažje doseči. Načela so namenjena zlasti nacionalnim vladam, vendar so pomembna tudi za pravne strokovnjake in strokovnjakinje, socialne delavce in delavke, ponudnike storitev in organizacije za podporo žrtvam²⁰. Spodnje usmeritve temeljijo na načelih Združenih narodov in zlasti na nekaterih uporabnih orodjih in praksah za zmanjševanje ovir, s katerimi se soočajo ljudje z oviranostjo, s poudarkom na zagotavljanju dostopnosti informacij in učinkovite komunikacije.

Načela Združenih narodov za dostop do sodnega varstva so odličen vir za žrtve z oviranostjo in za tiste, ki delajo ali so v stiku z ljudmi z oviranostjo:

- **Mednarodna načela in smernice za dostop do sodnega varstva za ljudi z oviranostjo:**
<https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2020/10/Access-to-Justice-EN.pdf>
- **Lahko branje Mednarodnih načel in smernic za dostop do sodnega varstva za ljudi z oviranostjo: Pravice ljudi z oviranostjo. Kako ljudem z oviranostjo zagotovimo sodno varstvo:**
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf

²⁰ Avgusta 2020 so Združeni narodi objavili ‘Mednarodna načela in smernice za dostop do sodnega varstva za osebe z oviranostjo’. Ta načela so praktični in celostni okvir za spoštovanje pravic in potreb ljudi z oviranostjo v kazenskoopravnem sistemu. Njihov namen je pomagati državam in drugim akterjem, da oblikujejo, razvijajo, spreminjajo in implementirajo pravosodne sisteme, ki zagotavljajo enak dostop do sodnega varstva vsem ljudem z oviranostjo, ne glede na njihovo vlogo v postopku... (str. 6).

obliki želijo prejeti informacije, na primer po elektronski poti, v tiskani obliki, v avdio ali avdio-vizualni obliki ali ob podpori podporne osebe.

Informacijo lahko naredimo dostopno na več dobro znanih načinov:

	z znakovnim jezikom;
	video ali avdio vodniki;
	nadomestna in dopolnilna komunikacija (AAC);
	storitvami telefonskega svetovanja in napotitev;
	dostopnimi spletnimi stranmi;
	s slušno induktivno zanko, z radio ali infrardečimi sistemi;
	z ojačevalnimi napravami in povečevalniki dokumentov;
	s podnaslavljanjem;
	z brajico;
	z lahkim branjem in navadnim jezikom;
	s komunikacijo s podporo.

Poleg pravice do dostopnih informacij imajo po Direktivi za pravice žrtev žrtve tudi pravico, da razumejo informacije, do katerih dostopajo. To pomeni, da so pristojni strokovnjaki in strokovnjakinje ter organi odgovorni za to, da žrtev razume informacije, njihov pomen in posledice. Žrtve z oviranostjo morda ne bodo hotele ali znale povedati, da nečesa ne razumejo ali da jih kakšne informacije begajo. Ključnega pomena je ustvariti z žrtvijo strokoven odnos, ki temelji na zaupanju, in navezati dialog z njo. S tem lažje zagotovimo, da lahko tako žrtev kot

strokovnjaki ali strokovnjakinje postavljajo vprašanja in preverjajo, ali je bila informacija dobro razumljena.

Državni organi bi morali zagotoviti naslednje informacije v dostopni obliki:

- obvestilo o pravicah;
- informacije o pravni pomoči in kako do nje dostopati;
- informacije o službah za podporo žrtvam in specializiranih podpornih službah;
- informacije o odškodnini, kako zahtevati odškodnino ali dostopati do nje;
- pravna obvestila, vključno s sodnimi pozivi, sodnimi pozivi pričam, sodnimi sklepi, odredbami in sodbami;
- informacije o tem, kako delujejo pravosodni postopki, kakšna je vloga žrtve v tem procesu ter kaj lahko pričakuje in kaj mora pripraviti.

Učinkovita komunikacija

Učinkovita komunikacija je več kot le zagotavljanje dostopnosti informacij. Gre za dialog in zagotavljanje, da lahko žrtve z oviranostjo izrazijo svoje interese, postavljajo vprašanja in povejo svojo zgodbo. Cilj je zagotoviti sredstva za polno udeležbo žrtev z oviranostjo v pravosodnem procesu. To med drugim pomeni, da lahko vložijo pritožbo, da razumejo možnost tožbe in se lahko določijo zanjo ali pa ne, da zaprosijo za in pridobijo ustrezno pravno pomoč in svetovanje in da pričajo.

Komunikacija z žrtvami kaznivih dejanj mora biti spoštljiva, pozorna in občutljiva za osebne okoliščine posameznika oz. posameznice. Žrtve je potrebno podpreti, da iskreno in celovito poročajo o tem, kar se jim je zgodilo. Morda bodo potrebovale komunikacijo preko tolmača, znakovnega jezika, pisnih obrazcev ali preko posrednika ali podporne osebe, in vse to jim mora biti zagotovljeno. Nekaterim ljudem je morda v pomoč, če jih spremlja nekdo, ki jih pozna, že dlje časa preživlja čas z njimi in s katerim so razvili odnos zaupanja. Drugim je morda lažje komunicirati s tujcem ali na bolj anonimni način.

Načela in smernice OZN opredeljujejo številne komunikacijske pripomočke in metode. Nekatere izmed njih imajo morda sodišča rutinsko na razpolago. Uradne osebe na sodišču in pravni strokovnjaki in strokovnjakinje morajo sodelovati tudi s specialisti in specialistkami, da žrtvi zagotovijo vse, kar potrebuje, za učinkovito komunikacijo.

Zagotoviti je potrebno, da vsi procesi v pravosodnem sistemu zagotavljajo tehnično in drugo podporo, da lahko stranke, priče, upravičenci, obdolženci in porotniki uporabijo katero koli obliko komunikacije, ki jo potrebujejo zato, da so lahko polno udeleženi v procesu, vključno z:

	slušnimi napravami in sistemi;
	odprtim, zaprtim podnaslavljanjem in podnaslavljanjem v realnem času ter dekoderje in naprave za zaprto podnaslavljanje;

	glasovnimi, besedilnimi ali video telekomunikacijskimi napravami;
	zaslone za videotekst;
	računalniško podprto transkripcijo v realnem času;
	programsko opremo za branje zaslona, povečevalno programsko opremo in optičnimi bralniki;
	video deskripcijo in sekundarnimi slušnimi programskimi napravami, ki zaznavajo avdio informacije za televizijske programe;

Podporna komunikacija poleg posrednikov ali usklajevalcev, z uporabo tretjih strank, vključno z:

	osebo, ki dela zapiske;
	usposobljenimi tolmači znakovnega jezika ali ustnimi tolmači;
	storitvami pretvorbe besedila;
	tolmači za taktilni znakovni jezik;

Vsi tolmači morajo biti sposobni tolmačiti učinkovito, natančno in nepristransko, tako pri prejemanju informacij (tj. razumevanju, kaj osebe z oviranostjo govorijo) kot pri posredovanju informacij (tj., da so večji posredovati informacije nazaj tem osebam), pri čemer morajo znati uporabljati morebitno specializirano ali tehnično besedišče (tj. pravno ali medicinsko) in upoštevati poklicne in etične standarde.

Postopkovne prilagoditve

‘Postopkovna prilagoditev’ je tehnični izraz na področju pravosodnega sistema, ki se nanaša na:

vse potrebne in ustrezne spremembe in prilagoditve v kontekstu dostopa do sodnega varstva, kjer je to potrebno v določenem primeru, zato da se zagotovi enaka udeležba oseb z oviranostjo z drugimi ljudmi.

UN International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities 2020, str. 9

Postopkovna prilagoditev odstrani ali zmanjša ovire, s katerimi se soočajo ljudje z oviranostjo, tako da lahko uveljavljajo pravico do udeležbe v pravosodnem sistemu. Postopkovne prilagoditve zagotavljajo tudi individualizirano podporo osebi, zlasti za zagotavljanje učinkovite komunikacije (glej zgoraj). Obvezno je zagotoviti vse potrebne postopkovne prilagoditve za omogočanje udeležbe v postopku. To so lahko spremembe v sodnem postopku, postopku obravnave, preverjanju dokazov in pričanju, priznavanje alternativnih načinov pričanja, itn.

Ja, obravnave so včasih otežkočene, res, ker je težje bolj tekoče komunicirati s temi žrtvami, ki so ovirane, ne bi pa rekla, da nosilci primerov ali tožilci niso razumevajoči do žrtev trgovanja z ljudmi z oviranostjo, nasprotno, na obravnava, ki sem se jih udeležila, sem opazila, da so in se trudijo, da bi bili bolj potrpežljivi in da se bolj zanašajo na podporo tistih med nami, ki smo psihologi ali tistih, ki pomagamo žrtvi razumeti določene vidike, npr. med obravnavo naredijo premor, nas kaj vprašajo ali nas prosijo za pomoč pri pogovoru z žrtvijo, da bi razjasnili določene vidike. Same obravnave so res malo težje, vendar ne bi rekla, da [nerazločno] diskriminirajo žrtev.

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Romuniji' (2022) str. 28

Med postopkovno in primerno prilagoditvijo je pomembna razlika. Primerne prilagoditve so prilagoditve in spremembe, ki so potrebne, da lahko oseba z oviranostjo uveljavlja pravico do polne in enake participacije v družbi, denimo, da obiskuje šolo ali da lahko neodvisno živi in dela. Primerno prilagoditev je potrebno zagotoviti, kadar ni nesorazmerne ali nepotrebne bremena za organizacijo in institucijo. V primeru pravosodnega sistema pa postopkovne prilagoditve niso predmet preizkusa nesorazmerne ali nepotrebne bremena in morajo biti zagotovljene.

Najbolj učinkovit in uspešen način za opredelitev potrebnih postopkovnih prilagoditev je osebna ocena, ki poteka v dialogu z žrtvijo z oviranostjo. Taka ocena najpogosteje vključuje multidisciplinaren pristop in poveže strokovnjake in strokovnjakinje s področja prava, podpore žrtvi, oviranosti, komunikacije, socialnega dela in druge²¹. Naslednji primeri so vzeti iz Načel in smernic Združenih narodov za dostop do sodnega varstva, str. 16:

	prilagoditve tempa postopka;
	spremembe metode zaslišanja v ustreznih okoliščinah, denimo, omogočanje vodilnih vprašanj, izogibanje zapletenim vprašanjem, iskanje alternativ za zapletena hipotetična vprašanja, zagotavljanje dodatnega časa za odgovor, omogočanje odmorov, če je potrebno, in uporaba običajnega jezika;

²¹ V praksi je to odvisno od konkretne vloge, ki jo ima žrtev v postopku, kar se razlikuje od države in države. Pravice žrtve so odvisne predvsem od tega, ali žrtev nastopa kot priča ali stranka v postopku.

	<p>uporaba video materiala dokazov in pričanja v predkazenskem postopku, če je to potrebno, praktično in mogoče, na način, ki ni v nasprotju s temeljnimi pravicami, kot je pravica do soočenja in navzkrižnega zaslišanja prič;</p>
	<p>omogočanje, da osebo z oviranostjo na vseh stopnjah procesa, če se sama tako odloči, spremljajo družina, prijatelji ali drugi ljudje, da ji nudijo čustveno in moralno podporo, ne da bi s tem nadomestili vlogo posrednika ali usklajevalca.</p>

Odločanje s podporo

Odločanje s podporo je personalizirana podpora za sprejemanje neodvisnih odločitev. Podporo lahko zagotavlja strokovnjak ali strokovnjakinja, družinski član oz. članica ali prijatelj oz. prijateljica. Gre za komuniciranje z osebo z oviranostjo, tako da ji zagotovi informacije, jo posluša in ji pomaga razumeti, kakšne so njegove možnosti, tako da lahko ta oseba izrazi svoje želje in sprejema lastne odločitve. To je v nasprotju z 'nadomestnim odločanjem', ko se na primer v imenu osebe z oviranostjo odloča strokovnjak oz. strokovnjakinja, zdravnik ali zdravnica, skrbnik oz. skrbnica ali odvetnik oz. odvetnica. Tudi kadar strokovnjak oz. strokovnjakinja ali skrbnik oz. skrbnica presodi, da je neka odločitev v 'najboljšem interesu' osebe z oviranostjo, to pomeni, da ne spoštujemo njenih pravic do sprejemanja lastnih odločitev.

Med sodnim procesom je potrebno z osebo z oviranostjo komunicirati in jo informirati neposredno. S tem zagotovimo, da lahko sprejema informirane odločitve o svojem primeru. Žrtve kaznivih dejanj pogosto ne poznajo poteka sodnega procesa, zato jim moramo omogočiti njegovo razumevanje in seznanjenost s tem, kaj lahko pričakujejo na vsaki točki postopka, tako da vedo, za kaj se lahko odločajo in kako se sprejme odločitev ter da lahko postavljajo vprašanja in dobivajo odgovore. To lahko vključuje: razumevanje odločitve za preiskavo in pregon njihovega primera in kako spodbijati to odločitev, če želijo; kako pričajo med sodnim postopkom in ali želijo pri tem biti v sodni dvorani, uporabljati video povezavo ali dati predhodno posneto izjavo; kakšen način komunikacije si želijo, na primer, ali želijo tolmača za znakovni jezik, pisno komunikacijo ali komunikacijo preko usklajevalca oz. posrednika; kako vložiti pritožbo ali zahtevati odškodnino in kako potekajo ti postopki.

Odločanje s podporo je proces, pri katerem upoštevamo poslovno sposobnost oseb z oviranostjo, o katerih poslovni sposobnosti se pogosto dvomi ali se jo zanika. Tudi če ima oseba z oviranostjo skrbnika oz. skrbnico, ohrani svojo poslovno sposobnost. V praksi to pomeni, da skrbnik oz. skrbnica ne more odločati v imenu osebe z oviranostjo, lahko pa ima vlogo pri olajševanju komunikacije. Odločanje s podporo je lahko odločilno pri zagotavljanju, da lahko nekdo z oviranostjo v polno uveljavlja pravico dostopa do sodnega varstva.

Posredniki

Posredniki so osebe, ki po potrebi sodelujejo s pravosodnim osebjem in ljudmi z oviranostjo, da jim zagotovijo učinkovito komunikacijo med sodnim postopkom. Znani so lahko tudi kot registrirani ali sodni posredniki ali usklajevalci. Navadno so to strokovnjaki oz. strokovnjakinje,

kot so psihologi oz. psihologinje ali socialni delavci in delavke, ki so posebej usposobljeni za komunikacijo, denimo govorni ali jezikovni terapevti ali terapevtke, klinični psihologi oz. psihologinje ali strokovnjaki in strokovnjakinje s področja specialne pedagogike ali duševnega zdravlja. Njihova posebna vloga je olajšati komunikacijo in so odgovorni sodišču. Poznajo sodne procese in postopke ter igrajo ključno vlogo pri priporočanju ustreznih postopkovnih prilagoditev v pomoč učinkoviti komunikaciji.

Njihova vloga je podpirati osebe z oviranostjo, da lahko razumejo in sprejemajo informirane odločitve, in lahko imajo ključno vlogo pri odločanju s podporo. Zagotavljajo, da je žrtvi z oviranostjo sodni proces obrazložen in se o njem govori tako, da ga razumejo in da lahko med žrtvami in pravnimi strokovnjaki ali strokovnjakinjami poteka učinkovita komunikacija. To lahko vključuje redne premore, postavljanje vprašanj na nedvoumen način, izogibanje določenim besedam, omogočanje dolgih premorov med vprašanjem in odgovorom ter razumevanje čustvenih namigov, ki jih lahko izraža žrtev, zato da se izognemo nepotrebemu stresu. Posredniki so nevtralni in ne smejo delovati kot zagovorniki ali podporne osebe za žrtev z oviranostjo.

Tolmačenje znakovnega jezika

Tolmačenje znakovnega jezika je lahko bistvena storitev tolmačenja za gluhe ali naglušne. V nekaterih primerih lahko komunikacija z njimi poteka pisno, toda če to ni učinkovito, potrebujemo znakovni jezik. Ker poznamo več znakovnih jezikov, se je potrebno najprej posvetovati z žrtvijo o tem, kateri znakovni jezik potrebuje. Tolmači za znakovni jezik morajo biti registrirani ali strokovno usposobljeni in morajo poznati sodni proces. Žrtev ne sme utrpeti nobenih stroškov zaradi tolmačenja.

Nadomestna in dopolnilna komunikacija (AAC)

Nadomestna in dopolnilna komunikacija (AAC) je način komuniciranja, ki ne vključuje govorjenja. Oblike te komunikacije so razvili, preverili in potrdili strokovnjaki in strokovnjakinje ter ljudje, ki jih uporabljajo. Vključujejo lahko geste, risanje, kazanje na podobe ali besede, pa tudi bolj visoko tehnološke možnosti, kot so naprave za proizvodnjo govora, računalniki in tablice. AAC lahko uporabljamo kot običajno sredstvo komunikacije ali začasno metodo komunikacije zaradi posebnih okoliščin ali preferenc. Razvili so posebne pripomočke za AAC, ki jih lahko damo na razpolago, kot so lutke, kartice s simboli za čustva in druge sete simbolov. Te pristope lahko uporabljamo za podporo žrtvam, na policiji, pri sodelovanju s pravnimi strokovnjaki ali na sodišču²².

Čustvena in osebna podpora

Direktiva o pravicah žrtev določa, da imajo žrtve kaznivih dejanj pravico do čustvene podpore, ki jo ponujajo službe za podporo žrtvam. Lahko imajo tudi pravico do tega, da je oseba, ki jim nudi čustveno ali osebno podporo prisotna v sodni dvorani med obravnavo ali sojenjem, ter da jim pomaga, ko se pripravljajo na tak dogodek²³. Tako podporo lahko nudijo starši, sorodnik ali sorodnica, prijatelj ali prijateljica, službe za podporo žrtvam, specializirane službe,

²² Julinda Beqiraj and others, *Access to Justice for Persons with Disabilities: From International Principles to Practice* (International Bar Association 2017).

²³ §66(2) Austrian Civil Procedure Code; Second Violence Prevention Act.

oskrbovalka ali oskrbovalec ali druga oseba, ki jo žrtve poznajo in ji zaupajo. Nekatere žrtve z oviranostjo želijo imeti s seboj predmet, ki jim je v podporo, kot je denimo kos oblačila, igračo za lažanje 'stresa' ali verski simbol; druge si za čustveno podporo izberejo žival.

05 Kaj je individualna ocena in zakaj je pomembna za žrtve z oviranostjo?

Individualna ocena je nujen in ustrezen proces za zagotavljanje polne in primerne udeležbe ljudi z oviranostjo v kazenskih postopkih.

Individualno oceno je potrebno uporabiti za prepoznavanje posameznih ovir, s katerimi se sooča oseba z oviranostjo kot žrtev kaznivega dejanja, in njenih specifičnih potreb po podpori. Potrebna je zato, da ugotovimo, kako odstraniti oz. premagati ovire, kakšna podpora in postopkovne prilagoditve so potrebne in kako jih zagotoviti. Idealno je, če jo uporabljamo vse od prvega stika z ustreznimi organi in nato nepretrgano na vseh stopnjah postopka, da ugotovimo, kako je potrebno prilagoditi komunikacijo in postopke, da omogočimo žrtvam z oviranostjo dostop do njih.

Omejitve trenutnih politik in prakse

Nacionalne raziskave projekta Glasovi za pravičnost kažejo, da se individualno oceno redko uporablja v praksi. Kadar se jo uporabi, je pogosto priložnostna in nedosledna. Natančneje, individualna ocena ni splošno prepoznana kot orodje za zagotavljanje udeležnosti ljudi z oviranostjo v kazenskem postopku.

Direktiva o pravicah žrtev in večina politik na nacionalni ravni²⁴ poudarjajo individualno oceno kot način prepoznavanja in zadovoljevanja potreb po zaščiti žrtev kaznivih dejanj. Kot taka je pravica do individualne ocene v direktivi²⁵ tesno povezana s pravico do zaščite. Tak pristop se osredotoča na tveganje za ustrahovanje in ponovno ali sekundarno viktimizacijo, namesto na prepoznavanje komunikacijskih in informacijskih ovir in sprejemanje postopkovnih prilagoditev.

Vendar bi se lahko in bi se morala oba imperativa – zaščite in udeležnosti – povezovati s pomočjo sistematičnega in multidisciplinarnega procesa ocene, ki bi se prilagajal in odzival na posameznika in zahteve posamezne stopnje kazenskega procesa.

Kako izvedemo individualno oceno?

Oceno ovir in individualnih okoliščin žrtve je potrebno izvesti na način, da je kar najmanj neprijetna za žrtve, da spoštuje njeno dostojanstvo ter trentuno fizično, psihično in socialno situacijo. Pri njej moramo tudi ustrezno upoštevati naravo kaznivega dejanja in primera. Potreben je multidisciplinarni pristop, tako da lahko v proces ocene vključimo prispevek ustreznega strokovnega znanja in izkušenj. Upoštevati moramo tudi tveganja in/ali strah pred poškodbo.

²⁴ Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Hrvaškem' (2022) str. 26.

²⁵ Kot navajata 22. in 23. člen Direktive EU o pravicah žrtev.

Za individualno oceno so odgovorni kazenski sodni organi, ki so zadolženi za različne faze kazenskega postopka. Vendar lahko v praksi postopek individualne ocene začnejo, implementirajo in koordinirajo službe za podporo žrtvam, socialni delavci in delavke, zakonodajni organi, uradne osebe sodišča, imenovani izvedenci in drugi strokovnjaki ali strokovnjakinje, ki so v stiku z osebo z oviranostjo, ki je žrtev kaznivega dejanja. Po zakonu ali sklepu sodišča je lahko za sistematično izvedbo in posodabljanje individualne ocene v kazenskem postopku pooblaščen določena vrsta pristojne institucije ali strokovnjak oz. strokovnjakinja z določenega področja.

Oceniti je potrebno naslednje pomembne okoliščine:

- ovire pri udeležbi: vključno z okoljskimi, negativnim odnosom, informacijskimi, ekonomskimi;
- osebne okoliščine: starost, spol, zdravje, zaupna oseba, bivanjske razmere;
- komunikacijske sposobnosti in težave: govorjenje, branje, pisanje, razumevanje;
- tveganja in grožnje: prejšnja viktimizacija, ranljivost za ponovno viktimizacijo, tveganje za sekundarno viktimizacijo;
- razmerje z osumljencem oz. osumljenko: osebno razmerje z obdolžencem, odvisnost od obdolženca, skrbništvo.

Obstajajo modeli^{26, 27} in prakse, kako izvesti individualno oceno za žrtve v pravosodnem sistemu. To je področje, kjer se politike in prakse razvijajo in spreminjajo.

Za žrtve z oviranostjo se individualne ocene nikoli ne sme uporabljati kot način ocene njene verodostojnosti ali poslovne sposobnosti. Upoštevati je potrebno številne bolj specifične dejavnike, da bi zagotovili spoštljivo, občutljivo in učinkovito individualno oceno žrtv z oviranostjo. Individualna ocena mora:

- biti izvajana **sistematično**, od prvega stika s pravosodnim sistemom. Informiranje lahko poteka tako, da ne krši zaupnosti in da zagotovi, da so posameznikove ali posamezničine potrebe razumljene in upoštevane;
- spoštovati **poslovno sposobnost** žrtve in njeno voljo in želje. To velja enako, če ima oseba z oviranostjo skrbnika oz. skrbnico ali če ga oz. je nima. Če ima skrbnika oz. skrbnico, je potrebno proces ocene izvesti v neposredni komunikaciji z žrtvijo in ne s skrbnikom oz. skrbnico; skrbnik oz. skrbnica ne more odločati v imenu žrtve, vendar lahko v nekaterih okoliščinah pomaga pri komunikaciji. Kjer je potrebno, se uporabi strokovno pomoč pri komunikaciji/olajševanje/tolmačenje ali službe za podporo žrtvam pri sprejemanju odločitev;
- vključevati **multidisciplinarni** pristop in delovno skupino, da so v proces vključeni pravi ljudje ter strokovnjaki in strokovnjakinje. Za ljudi z oviranostjo to lahko pomeni

²⁶ Victim Support Europe VICToRIIA (Best Practices in Victims' Support: Referrals, Information and Individual Assessment), *How to identify victims' support needs? Guidelines to develop an individual needs assessment* (2019) <https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626337899GuidelinesfinalforprintF.pdf>.

²⁷ The French Ministry of Justice, *EVVI project guidance on individual assessment of victims of crime* (2013) <http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf>.

podporno osebo, socialno delavko ali delavca, strokovnjaka ali strokovnjakinjo za komunikacijo, odvetnika ali odvetnico itn.;

- jasno izpostaviti ovire, s katerimi se sooča žrtev z oviranostjo, in opredeliti, kakšno podporo in **postopkovno prilagoditev** potrebuje za premagovanje teh ovir, vključno s tem, kdo je odgovoren za zagotovitev podpore in kako bo zagotovljena v praksi;
- potekati **kontinuirano**, da se lahko opredelijo ovire in potrebe in se naslovijo na vseh stopnjah procesa. Ta proces mora biti v dialogu z žrtvijo, tako da se razume in spoštuje njena hotenja in želje. Vključevati mora pregled in oceno učinkovitosti zagotovljenih podpornih storitev in postopkovnih prilagoditev in njihovo spoštovanje pravic oseb z oviranostjo do udeležnosti v svojem primeru in v pravosodnem sistemu;
- določiti posebno **kontaktno osebo**, na katero se žrtev lahko vedno obrne s prošnjo za dodatne ali drugačne oblike podpore in postopkovne prilagoditve. To je lahko nekdo znotraj organov pregona, služb za podporo žrtvam, socialnih služb ali sodnih služb.

06 Pravni strokovnjaki – vloge in odgovornosti

...pri žrtvah z oviranostjo ima sodišče celo manj obveznosti, da jim zagotovi informacije... Odveč je reči, da se ob tako splošnih pravilih in ne da bi posebej omenjali oviranost, lahko zanašamo le na raven profesionalnosti ljudi, ki delajo v sistemu in zagotavljajo podporo, v upanju, da bo podpora, ki jo zagotavljajo, po meri oviranosti žrtve in da bodo sploh prepoznali, da gre za oviranost. Z drugimi besedami, odvisni smo od svoje pobožne želje.

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 27

Na nacionalni ravni, na ravni EU in na mednarodni ravni se prepletajo različni pravni instrumenti, ki določajo zavezujoče dolžnosti za pravosodne strokovnjake in strokovnjakinje v kazenskih postopkih, zato da se zagotovi udeležba in pravice žrtev v kazenskih postopkih. Ti instrumenti so opisani v [drugem poglavju](#).

Projekt Glasovi za pravičnost prinaša ugotovitev, da se pri žrtvah z oviranostjo Direktiva o pravicah žrtev na nacionalni ravni slabo izvaja. V praksi le malo strokovnjakov in strokovnjakinj zares razume svoje obveznosti, ki izhajajo iz Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov.

Dolžnost uresničevanja pravic žrtev z oviranostjo v sodni dvorani

Vsi akterji v sistemu kazenskega pravosodja igrajo ključno vlogo in imajo posebno dolžnost spoštovanja pravic žrtev z oviranostjo, skladno z Direktivo EU o pravicah žrtev in Konvenciji OZN o pravicah invalidov, odvisno od stopnje kazenskega postopka. Medsektorske obveznosti za vse strokovnjake in strokovnjakinje v kazenskem pravosodju vključujejo:

- dolžnost obravnavati žrtve z oviranostjo spoštljivo in dostojanstveno ter jih ne diskriminirati zaradi oviranosti, spola, etnične pripadnosti in starosti;
- dolžnost preprečiti in naslavljanje tveganja sekundarne in ponovne viktimizacije, ustrahovanja in maščevanja;
- dolžnost sprejeti potrebne administrativne in postopkovne ukrepe za prilagajanje potrebam žrtve z oviranostjo ves čas kazenskega postopka;
- dolžnost zagotavljanja informacij in komuniciranja o pravicah, postopkih in primeru na ustrezen in žrtvi razumljiv način.

Neupoštevanje teh dolžnosti pomeni diskriminacijo po Konvenciji o pravicah invalidov in kršitev Direktive o pravicah žrtev. Obveznost državnih organov, da zagotovijo žrtvam enak dostop do sodnega varstva, so predvsem postopkovne prilagoditve, ki so opisane v [četrtem poglavju, stran 18](#), in ki niso podvržene preizkusu 'primernosti' ali 'nepotrebne bremena'.

Kakor pojasnjujejo v organizaciji Centre for Disability and Law and Policy na Univerzi v Galwayju, 'dolžnosti zagotoviti take prilagoditve v kontekstu dostopa do sodnega varstva ne moremo zmanjšati s trditvami o primernosti in obsegu bremena, ki bi ga imeli nosilci te dolžnosti²⁸, saj so tisti, ki morajo zagotoviti tako prilagoditev, v vsakem primeru državni ali drugi javni uradniki, ki sodelujejo v izvajanju sodnega varstva.'²⁹

Policija in pravosodno osebje

Dostopnost informacij in učinkovita komunikacija

Na stopnji prijave, morajo policija in drugo pravosodno osebje omogočiti žrtvam z oviranostjo, da prijavijo kaznivo dejanje in razumejo postopek in svoje pravice. S tem namenom morajo obravnavati žrtve z oviranostjo spoštljivo, brez predsodkov ali stereotipov in sprejeti vse potrebne postopkovne prilagoditve, da zagotovijo polno dostopnost postopka. To vključuje fizični dostop do policijske postaje ali možnosti, da kaznivo dejanje prijavijo na drug način, če arhitektura stavbe ne omogoča dostopa žrtvam z ovirano mobilnostjo. Prijavo lahko opravijo na daljavo, tako da izjave zberejo na drugi lokaciji, na primer na žrtvinem domu ali v varnem prostoru, kjer je mogoče spoštovati žrtvino zasebnost. Poleg tega morajo zagotoviti informacije v oblikah, ki so dostopne in razumljive osebi, ki jih prejme. Posebno informacije o pravicah in postopkih morajo biti zagotovljene in pojasnjene tako, da jih žrtev z oviranostjo razume, tako da lahko o njih postavlja vprašanja.

[**Več o dostopnosti informacij je v četrtem poglavju , zlasti na str. 15]**

Zato da bi lahko spoštovali žrtev in ji zagotovili prave pogoje za vložitev pritožbe ali prijave, je potrebno razumeti določene vidike posebnih okoliščin žrtve in k njej pristopiti kot k posamezniku oz. posameznici z osebnimi potrebami in željami.

Nekega popoldneva je zbrala notranjo moč in šla na policijo. Naletela je na mladega policista, ki je bil zelo vljuden in ji je pomagal prijaviti kaznivo dejanje. Prvo, kar ji je policist rekel, je bilo: "J., kaj se dogaja? Ti si otrok našega kolega!" "Vedno si je vzela čas, da mi je prisluhnil, ko sem šla na policijo."

Žrtev s psihosocialno oviranostjo, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022)

Policija mora zagotoviti tudi informacije o dostopu do služb za podporo, pravne pomoči, razlage o pravicah žrtev, postopkih in o dostopu do podpore in zaščite. Prav tako jih morajo napotiti na službe za podporo žrtvam ali, kjer je to primerno, na specializirane storitve za podporo.

[**Več informacij o službah za podporo žrtvam je v osmem poglavju, str. 36]**

²⁸ Eilionóir Flynn and Anna Lawson, 'Disability and Access to Justice in the European Union: Implications of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2013) 4 European Yearbook of Disability Law 7.

²⁹ Eilionóir Flynn and others, 'Access to Justice of Persons with Disabilities' (Centre for Disability Law and Policy at University of Galway 2019)

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/CDLP-Finalreport-Access2JusticePWD.docx.

Prepoznavanje ovir

Policija mora zbrati osnovne osebne podatke in informacije o kaznivem dejanju in žrtvi, vključno s prepoznavanjem ovir v kazenskem postopku. Oseba ni dolžna razkriti svoje oviranosti ali govoriti o njej. Namesto tega se je potrebno osredotočiti na to, s kakšnimi ovirami se mora oseba soočati pri dostopu do policije, udeleženi v preiskavi in prisotnosti na sodni obravnavi.

[[Podrobnejše informacije o ovirah, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo, so v tretjem poglavju, str. 09](#)]

Individualna ocena

Skladno z Direktivo o pravicah žrtev lahko policija da pobudo za individualno oceno ali sodeluje pri njej, predvsem pa prepozna potrebne postopkovne prilagoditve v kazenskem postopku, sredstva zanje in kako se bodo izvajale. Pri ugotavljanju potreb po podpori in prilagoditvah je pomemben multidisciplinarni pristop k individualni oceni. Vključuje lahko sodelovanje in prispevek službe za podporo žrtvam, socialnih delavcev in delavk in drugih strokovnjakov in strokovnjakinj, podporne osebe ali oskrbovalke oz. oskrbovalca, družinskih članov, zaupne osebe in strokovnjakov oz. strokovnjakinj za komunikacijo.

Ocena mora potekati v dialogu z žrtvijo in če je potrebno uporabiti odločanje s podporo in posrednika ali usklajevalca komunikacije. Te vloge lahko igrajo strokovnjaki in strokovnjakinje, družinski člani in članice ali skrbniki oz. skrbnice, vendar se mora s tem strinjati žrtev z oviranostjo.

[[Več informacij o osebni oceni je v petem poglavju, str. 23](#)]

[[Več informacij o odločanju s podporo je v četrtem poglavju, str. 20](#)]

[[Več informacij o multidisciplinarnem pristopu pri podpori žrtve z oviranostjo je v sedmem poglavju, str. 32](#)]

Postopkovne prilagoditve

V fazi preiskave in v fazi sojenja morajo policija in pravosodno osebje podpirati izvajanje postopkovnih prilagoditev, da žrtvi z oviranostjo zagotovijo lažje komuniciranje z odvetnikom ali odvetnico ter tudi s tožilcem oz. tožilko in sodnikom oz. sodnico. Pravni in sodni uradniki oz. uradnice morajo v sodelovanju s socialnimi delavci in delavkami zagotoviti razpoložljive tolmače in druge strokovnjake za komunikacijo z žrtvijo z oviranostjo. Če pri zaslišanju žrtve sodeluje policija, potrebno ustreznost komunikacije in fizičnega okolja zagotovimo tako, da obravnavo vnaprej načrtujemo skupaj policijo.

[[Več informacij o postopkovnih prilagoditvah je v četrtem poglavju, str. 18](#)]

[[Več informacij o učinkoviti komunikaciji je v četrtem poglavju, str. 17](#)]

Tožilci oz. tožilke in sodniki oz. sodnice

Dolžnost tožilcev oz. tožilk in sodnikov oz. sodnic v fazi preiskave, predkazenski fazi in med sojenjem je, da zagotovijo žrtvam z oviranostjo pravico do udeleženiosti. Najprej morajo zagotoviti, da je bila opravljena in po potrebi posodobljena individualna ocena, ki zagotovi prepoznavanje ovir v kazenskem postopku in načinov za njihovo premagovanje. Zagotoviti morajo, da so sprejete potrebne postopkovne prilagoditve. Te so lahko v različnih oblikah in zahtevajo prilagoditve, na primer: vodenja primera; izvajanja obravnave in zaslišanj; urnika obravnave; uporabe prostorov, pripomočkov in opreme.

Postopkovne prilagoditve vključujejo tudi priznavanje strokovnjakov in strokovnjakinj in drugih ljudi, ki olajšujejo komunikacijo z žrtvijo z oviranostjo. Mednje lahko sodijo družinski člani, oskrbovalke in oskrbovalci, socialne delavke in delavci ter službe za podporo žrtvam, vendar mora biti to oseba, ki ji žrtev zaupa. Sodišče lahko odloči, da je potrebna pomoč pri komunikaciji, ki lahko poteka osebno ali preko video povezav. Če ima žrtev skrbnika oz. skrbnico, ta ne more delovati ali govoriti v njenem imenu. Potrebno je vzpostaviti in ohranjati osebno komunikacijo z žrtvijo, tudi kadar komunikacija poteka s pomočjo tretje osebe ali naprave. Vse stranke morajo ves čas zagotavljati, da želje skrbnika oz. skrbnice ne nadomestijo hotenj in želja žrtve. Potrebno je narediti vse potrebno zato, da se žrtev podpre pri izražanju njenih hotenj in želja.

Zame je bilo zanimivo to, da ves čas predkazenskega postopka žrtev ni bila povabljena na razgovor, niti kot priča niti je niso osebno informirali o nobeni njeni pravici... informacije o njenih pravicah so bile podane na standarden način preko obvestila, naslovljenega na njenega skrbnika, ki je bil človek brez kakršnega koli čustvenega ali drugega odnosa s pacientom. To je bil uslužbenec doma za starejše, v katerem je žrtev prej stanovala, zato ga sploh ni zanimalo... formalno je bilo obkljukano, da je bil nekdo obveščen, vendar je bilo dovolj informacij o tem, da ta človek ni bil v kakršnem koli stiku z žrtvijo.

Razgovor s sodnikom, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022) str. 29

Posebej pomembno je z žrtvijo komunicirati glede odločitev, ki so sprejete med kazenskim postopkom. To vključuje komuniciranje glede odločitve ali se sproži postopek ali ne ter seznanitev s končnim sklepom sojenja. Poznamo različne primere, kako so sodniki na sodišču žrtev seznanili s sklepom sodišča, denimo tako, da so ga posredovali pisno v navadnem jeziku³⁰. Pisni povzetek postopka v navadnem jeziku ob koncu sojenja žrtvi olajša razumevanje tega, kako je potekal postopek³¹. Druga praksa, ki pomaga žrtvi pri razumevanju in komunikaciji je organizacija razbremenilnega pogovora takoj po zaslišanju, kjer žrtvi pojasnimo, kaj je zdaj na vrsti v kazenskem postopku³².

Odvetniki

Žrtve z oviranostjo lahko zastopajo odvetniki ali odvetnice. To je lahko odvisno od razpoložljivosti pravne pomoči, od tega, na kakšen način želi žrtev z oviranostjo sodelovati in od njene formalne vloge v postopkih. Odvetnik oz. odvetnica ali drug strokovnjak oz. strokovnjakinja mora seznaniti žrtev o tem, kako dostopa do pravne pomoči. Odvetnik oz.

³⁰ Glej na primer v ZK: Jack (A Child : care and placement orders) [2018] EWFC B12; Dorset Council v A (Residential Placement: Lack of Resources) [2019] EWFC 62 (10 October 2019) <<https://www.bailii.org/ew/cases/EWFC/OJ/2018/B12.html>>.

³¹ Tak primer navajajo za Australijo: Victoria Legal Aid, 'Submission to the Office of the High Commissioner for Human Rights: Article 13 – Access to Justice, Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (10 May 2017) <<https://www.legalaid.vic.gov.au/sites/default/files/vla/vla-submission-to-the-office-of-the-high-commissioner-for-human-rights-article-13.docx>>.

³² Glej Mednarodno kazensko sodišče 'Pravila o postopku in dokazih' <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf>>.

odvetnica mora delovati tako, da ščiti pravice žrtve ves čas kazenskega postopka in zagotavlja, da kazenskopravni sistem izpolnjuje svoje dolžnosti, zapisane v Direktivi o pravicah žrtev in Konvenciji OZN o pravicah invalidov. Odvetnik ali odvetnica je lahko ključnega pomena za zagotavljanje, da je žrtev z oviranostjo polno informirana in razume postopke ter kaj se od nje zahteva in pričakuje, glede na to, v kateri vlogi nastopa v postopku, bodisi kot priča bodisi kot stranka v postopku.

Odvetniki in odvetnice morajo delovati po navodilih žrtve z oviranostjo. V praksi to lahko pomeni, da sodelujejo s posrednikom oz. nekom, ki žrtvi pomaga pri komunikaciji. Če ima žrtev skrbnika ali skrbnico in komunikacija poteka preko njega (nje), je potrebno spoštovati poslovno sposobnost osebe z oviranostjo. V ta namen morajo odvetniki in odvetnice razumeti položaj svoje stranke, vključno z razmerjem med žrtvijo in njenimi skrbniki, njihovimi zelenimi oblikami komunikacije in njihovo podporno mrežo. Odvetnik mora najprej in predvsem podpreti žrtvino možnost izražanja mnenj in slediti njeni volji in željam. Med različnimi praktičnimi koraki, ki so jih strokovnjaki predlagali za odvetnike in odvetnice, so tile:

- sodelujejo s socialnimi delavci in delavkami ter službami za podporo žrtvam, da opredelijo potrebe po podpori in jo zagotovijo. Odvetniki in odvetnice lahko sodelujejo pri individualni oceni;
- zagotavljajo, da so ugotovljene postopkovne prilagoditve skladne z željami žrtve in da se ustrezno izvajajo med sodnimi postopki, tako da zagotavljajo udeležbo žrtve;
- podpirajo žrtev, ko si prizadeva razumeti različne korake kazenskega postopka in svojo vlogo pri vsakem koraku, tako da se žrtev seznanja s sodno dvorano in različnimi vlogami na sodišču, kako se lahko pripravi na pričanje, kako zaprosi za potrebno podporo ali kako obvesti sodišče, če potrebuje prilagoditev postopka. To verjetno pomeni, da odvetnik oz. odvetnica tesno sodeluje s službami za podporo žrtvam ali s socialnim delavcem oz. delavko, družino ali oskrbovalkami;
- seznanijo žrtev z vsemi sklepi v zvezi z njihovim primerom in s tem, kako se lahko žrtev pravočasno odzove na različne odločitve;
- če ima žrtev skrbnika oz. skrbnico, mora odvetnik oz. odvetnica vedno spoštovati poslovno sposobnost svoje stranke, žrtve, in slediti njenim navodilom. Kadar je potrebno, mora odvetnik oz. odvetnica zagotoviti pomoč žrtvi pri komunikaciji, da je ta lahko učinkovita;
- seznanijo žrtev s končno razsodbo in vsemi njenimi posledicami za žrtev.

07 Socialni delavci in delavke ter multidisciplinarni timi – vloge in odgovornosti

Projekt Glasovi za pravičnost je pokazal, da ljudje z oviranostjo v državah članicah Evropske unije sploh ne uveljavljajo pravice do udeležnosti v pravosodnem sistemu kot žrtve in priče. Konzorcij Glasovi za pravičnost opisuje to stanje kot 'praznina'. Poklicna odgovornost socialnih delavcev in delavk, oskrbovalk in oskrbovalcev in drugih, ki sodelujejo z osebo z oviranostjo ali so v stiku z njo, je, da podpirajo žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo pri razumevanju njihovih pravic in udeležnosti v pravosodnem sistemu, zato da bi odpravili to 'praznino' in bi žrtve z oviranostjo postale vidne in aktivne. Tako lahko morda spremenijo izkušnjo žrtev z oviranostjo, jim zagotovijo vednost in podporo, ki ju potrebujejo, da prijavijo kaznivo dejanje, odgovorjajo na vprašanja, razumejo preiskovalni proces ter da so prisotne in udeležene na sodnih obravnavah in sojenju.

Žrtve z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo najdejo način. Menim oz. vsaj moje izkušnje kažejo, da je to vedno najbolje. To pomeni, da socialne službe igrajo velikansko vlogo. Socialne delavke iz socialnih služb nas pokličejo in rečejo, 'Imam stranko...' Včasih najprej pride socialna delavka, da se posvetuje z nami, da vidi, kako naša organizacija deluje, ali pa nas celo pokliče, da preveri informacije. Nato pa pride sama oseba, ker je stvar prav v tem, da se govori neposredno z dotično osebo, če je to sploh mogoče. Kajti pogosto je oseba z oviranostjo v stiku s temi ljudmi, ki ji pomagajo, vendar ti nimajo vseh informacij.

Razgovor z odvetnikom, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Češkem' (2022) str. 39

Prepoznavanje kaznivega dejanja

Nikoli ji ni prišlo na misel, da bi to, kar se ji je dogajalo, prijavila policiji. [...] Ni si predstavljala, da je bilo to kakšno kaznivo dejanje, 'Nisem vedela, da je to nekaj, kar bi morala prijaviti'. Tudi ni vedela, kako bi to dokazala in se je bala, da bodo rekli, da je 'prostitutka', 'nora', 'stigma, saj veste'.

Razgovor z osebo s psihosocialno oviranostjo, ki je bila žrtev spolne zlorabe, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji' (2022)

Socialni delavci in delavke, oskrbovalci in oskrbovalke in drugi ljudje, ki so v rednem stiku z ljudmi z oviranostjo, so lahko prvi, ki opazijo, da je morda prišlo do kaznivega dejanja. Morda opazijo zato, ker je prišlo do očitne, vidne škode, na primer, fizične poškodbe osebe ali njene lastnine. Znak, da je nekaj narobe in da je oseba morda žrtev kaznivega dejanja, je lahko tudi njeno nenavadno ali spremenjeno vedenje ali nerazumljiv strah ali živčnost.

Žrtev z oviranostjo se s svojo pritožbo ali skrbmi glede škode, ki jo je utrpela, morda najprej obrne na oskrbovalko ali socialno delavko. Nekateri ljudje z oviranostjo so odvisni od tistih, ki skrbijo zanje, in imajo zelo malo nadzora nad lastnim življenjem, bodisi v instituciji ali v domačem okolju. Morda ne vedo, da so žrtev kaznivega dejanja, ki ga lahko prijavijo, ali pa potrebujejo nasvet glede tega, kako prijaviti sum kaznivega dejanja. Dolžnost strokovnjakov in strokovnjakinj s področja socialnega dela in drugih je, da ljudjem z oviranostjo zagotovijo varnost in podporo. Morda imajo tudi zakonsko dolžnost prijaviti dejanja, za katera sumijo, da so kazniva. V tem primeru morajo to narediti po navodilih osebe z oviranostjo in tako, da je ta oseba povsem seznanjena s situacijo in jo v celoti razume.

Kazniva dejanja v institucijah

Še posebej težko je prepoznati in preiskovati kazniva dejanja za zaprtimi vrati. Institucije za ljudi z oviranostjo pogosto delujejo kot izolirane enote, ločene od družbe. Strokovnjaki in strokovnjakinje težko stopajo vanje in jih strokovno nadzirajo, stanovalci in stanovalke pa jih ne morejo zapustiti. Raziskave v okviru projekta Glasovi za pravičnost so pokazale pomanjkljivosti pri prijavljanju, reševanju in obravnavanju primerov kaznivih dejanj v institucijah. Zlorabo, nasilje, kraje in druga kazniva dejanja v institucijah pogosto minimalizirajo oz. jih osebe ter stanovalci in stanovalke ne razumejo kot dovolj pomembne, da bi jih prijavili. Žrtve z oviranostjo pogosto niso informirane o svojih pravicah in jih nihče ne podpre, da bi jih uveljavljale. Poleg tega postopki niso jasni, prijava kaznivega dejanja lahko traja dolgo časa, storilci oz. storilke se žrtvam lahko maščujejo ali jih ustrahujejo, da dejanja ne bi prijavile. Institucije raje same poskrbijo za situacijo kot notranjo zadevo, kot pa da bi se odprle za preiskavo. Večina primerov sumov kaznivih dejanj v institucijah sploh ne pride do pristojnih organov.

Multidisciplinarno delo v kazenskopravnem sistemu

Za ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj, je medsebojno sodelovanje socialnih delavcev in delavk, služb za podporo žrtvam ter pravnikov in pravnice temeljnega pomena. Vsa tri poklicna področja igrajo pomembno vlogo pri podpori in zaščiti posameznikov in posameznic v ranljivih situacijah, hkrati pa v sodelovanje prinašajo zelo različno strokovno znanje, ki ima različne namene. Socialno delo se osredotoča zlasti na razreševanje vzrokov in posledic težav ljudi. Istočasno se pravniki in pravnice osredotočajo na razreševanje socialnih sporov in doseganju pravice, službe za podporo žrtvam pa pomagajo in omogočajo žrtvam, da dostopajo do sodnega varstva, in pri tem minimalizirajo dodatno škodo.

Sodelovanje med socialnim delom, pravom in službami za podporo žrtvam je pomembno za boljše razumevanje situacije žrtev kaznivih dejanj in za vodenje sodnega postopka. Tako sodelovanje lahko pomembno pripomore k zaščiti žrtev, jih podpre v sodnem postopku in poskuša zmanjšati učinek kaznivih dejanj.

Glede na število in obseg ovir in izzivov, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo pri dostopu do sodnega varstva, kot je opisano v [tretjem poglavju](#), je posebej pomembno, da pri oceni potreb in zagotavljanju podpore uporabimo multidisciplinarni pristop. To lahko pomeni, da oblikujemo multidisciplinarni tim, kjer se med seboj povežejo, usklajujejo in sodelujejo strokovnjaki in strokovnjakinje z različnih področij, ki izmenjujejo znanje, informacije, vire in poglede, da lahko rešujejo specifične in kompleksne probleme. Za uspešno multidisciplinarno delo je značilno, da strokovnjaki in strokovnjakinje prevzamejo različne vloge in odgovornosti

pri nalogah na svojem področju. Multidisciplinarni tim za učinkovito delo potrebuje dobro koordinacijo in vodstvo. V njem mora biti kontaktna oseba, na katero se žrtev vedno lahko obrne in ki je odgovorna za ustrezno sestavo tima, da so v njem zastopane vse potrebne strokovne kompetence in pristojnosti.

Diagram: Elementi multidisciplinarnega timskega dela

Poznavanje zakonodaje in človekovih pravic
Poznavanje sodnega postopka
Poznavanje vlog deležnikov v sodnem postopku

Z multidisciplinarnim pristopom moramo zagotoviti spoštovanje volje in želja osebe z oviranostjo, da lahko učinkovito prispevamo k izravnavanju neravnovesij moči v pravosodnem sistemu, ki jih žrtve kaznivih dejanj pogosto tako močno občutijo. Potrebe po podpori in dejansko podporo moramo prepoznati in zagotoviti v dialogu z žrtvijo in po njenih navodilih.

Povezovanje s strokovnjaki in strokovnjakinjami ter specializiranimi službami

K multidisciplinarnemu pristopu lahko prispevajo različne specializirane službe ter strokovnjaki in strokovnjakinje, kot so:

- službe za podporo žrtvam;
- specializirane službe za podporo žrtvam – npr. za žrtve kaznivega dejanja iz sovraštva, trgovanja z ljudmi in nasilja zaradi spola;
- specializirani odvetniki in odvetnice ali pravne službe (vključno z brezplačno ali cenovno dostopno pravno pomočjo in zastopništvom);
- posredniki v sklopu sodišča in specialisti oz. specialistke za komunikacijo, ki bi lahko olajšali in preverjali komunikacijo z žrtvami z oviranostjo;

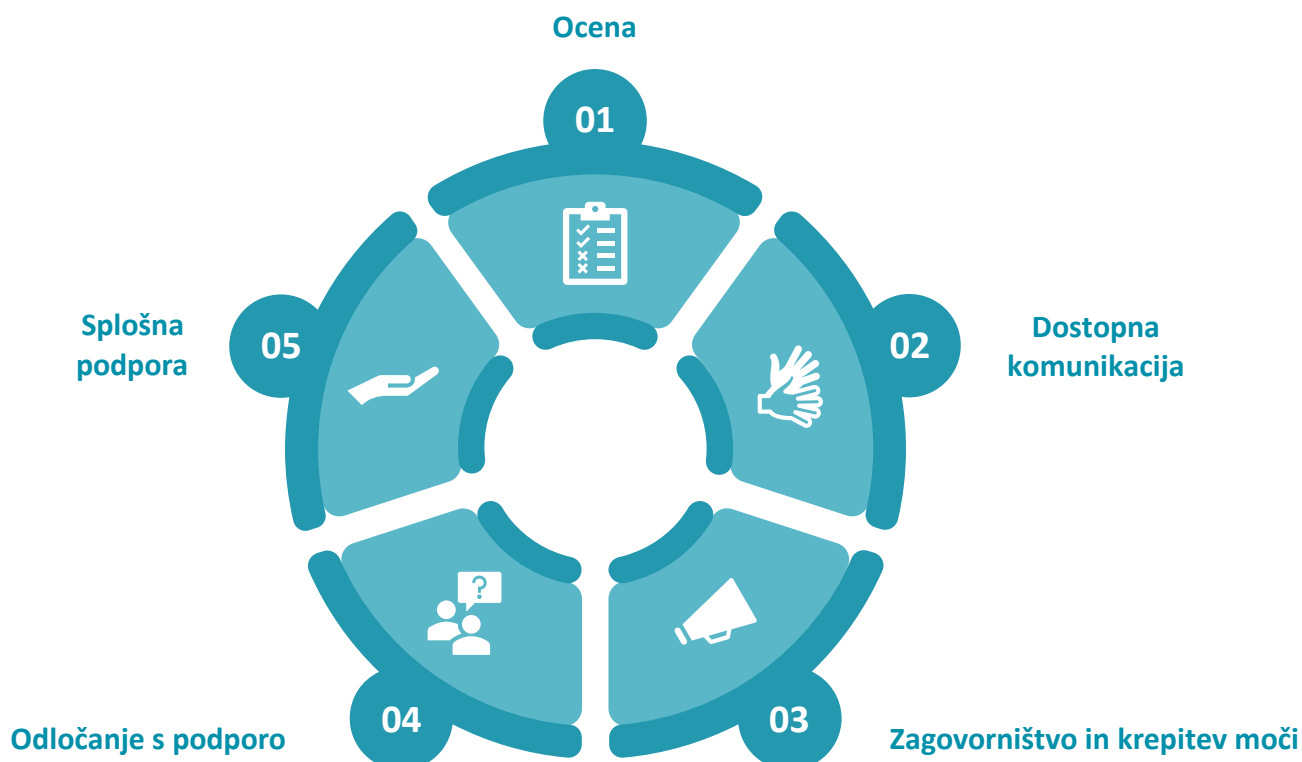
- splošne podporne službe za ljudi z oviranostjo;
- samozagovorništvo ali vrstniške podporne skupine in organizacije.

Okvir za oceno in zagotavljanje podpore

Individualna ocena je temelj za prepoznavanje in zagotavljanje vsega, kar žrtev z oviranostjo potrebuje za dostop do sodnega varstva. Vendar se v praksi, kot omenjamo na strani **23**, individualne ocene pogosto ne izvajajo sistematično ali dosledno. V pričujočem razdelku sta predstavljena okvir in napotki za pristop k individualni oceni. Vedeti moramo, kako prepoznamo potrebe po individualni podpori in prilagoditvah ter kako jih zagotovimo. Socialni delavci in delavke pri tem procesu lahko prispevajo tako, da:

- pomagajo žrtvi z oviranostjo razumeti pomen individualne ocene. V ta namen se lahko povežejo s službami za podporo žrtvam in/ali s pravniki oz. pravicami, vključno z organi pregona;
- seznanijo ustrezne organe, vključno z organi pregona in sodišči, s pomenom individualne ocene pri ugotavljanju in odstranjevanju ovir za dostop do sodnega varstva ter prepoznavanju potreb po postopkovnih prilagoditvah in podpori. To je pomemben način, kako lahko pristojni organi izpolnijo svojo pravno obveznost zagotavljanja dostopa do sodnega varstva žrtvam z oviranostjo;
- spodbujajo in omogočajo multidisciplinarni pristop, ki lahko zagotovi, da se celovito upoštevajo individualne okoliščine žrtve z oviranostjo in da se njene potrebe zadovoljujejo skozi celoten pravosodni postopek. V različnih fazah postopka bo morda potrebno različno strokovno znanje in multidisciplinarni pristop bo pomagal nasloviti spreminjajoče se potrebe posameznika oz. posameznice in spreminjajoče se zahteve posameznih faz v sodnem procesu.

Diagram: Okvir za oceno in zagotavljanje podpore za žrtve z oviranostjo

Zgornji okvir prikazuje vrste podpore, ki jih potrebujejo žrtve z oviranostjo, da so lahko udeležene in imajo besedo v pravosodnem sistemu.

Od nacionalnega konteksta posamezne države pa je odvisno kdo nosi odgovornost za oceno, podporo in koordinacijo podpore. Ključno vlogo pri vseh vidikih individualne ocene in zagotavljanja podpore imajo socialni delavci in delavke, ki so v stiku z osebami z oviranostjo, zlasti tisti, ki so z njimi v poklicnem odnosu.

Ocena

Socialni delavci in delavke imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju, da pride do individualne ocene v pravosodnem sistemu in da se ta izvaja na strokoven in multidisciplinaren način. Ugotovijo lahko, kakšno strokovno znanje je potrebno, ter sestavijo in usklajujejo multidisciplinarni podporni tim.

[**Podrobnosti o individualni oceni v pravosodnem sistemu so v petem poglavju, str. 23**]

Dostopna komunikacija

Socialni delavci in delavke bodo morda prvi, s katerimi bo žrtev z oviranostjo govorila ali jih obvestila o škodi, ki ji je bila povzročena oz. o morebitnem kaznivem dejanju. Socialni delavci in delavke lahko nato seznanijo žrtve o njihovih pravicah, jih napotijo na službe za podporo žrtvam in specializirane službe ter jim ponudijo neposredno podporo pri prijavi kaznivega dejanja.

[**Podrobnosti o dostopnih informacijah in učinkoviti komunikaciji so v četrtem poglavju, str. 15**]

Zagovorništvo in krepitev moči

Poklicno usposabljanje in vrednote socialnega dela poudarjajo človekove pravice ljudi, ki so marginalizirani ali jih med drugim zaradi oviranosti ne jemljejo resno. Socialni delavci in delavke se lahko znajdejo v vlogi tistih, ki ljudi seznanijo z njihovimi pravicami, tako da lažje izrazijo in zastopajo svoje interese. Sem sodi tudi informiranje tistih, s katerimi so žrtve v stiku, o njihovi dolžnosti zagotavljati žrtvi z oviranostjo njene pravice. To so službe za podporo, odvetniki in odvetnice, pravniki in pravnice ter organi pregona.

Odločanje s podporo

Odločanje s podporo je ključno orodje in strokovno znanje, ki ga socialni delavci in delavke lahko uporabijo, da podprejo osebo z oviranostjo pri uveljavljanju njene pravice do poslovne sposobnosti in sprejemanja lastnih odločitev ves čas sodnega procesa.

[**Podrobnosti o odločanju s podporo so v četrtem poglavju, str. 20**]

Splošna podpora

Žrtve kaznivih dejanj utrpijo škodo, ki je lahko fizična, duševna ali čustvena škoda ali pa ekonomska izguba. To je lahko težko breme za ljudi z oviranostjo, ki nimajo družbene moči (zlasti za tiste, ki živijo v institucijah) ter finančnih in drugih virov. Toda na njihovo zdravje in druge osebne okoliščine lahko dodatno vplivajo negativne izkušnje s kazenskimi postopki in njihova dolgotrajnost. Socialno delo mora zagotoviti podporo pred, med in po postopku. Sporočilo podpore je, da ima kazenski postopek sicer lahko močan učinek na človeka, vendar naj ne zasenči njegovega celotnega življenja, saj predstavlja le njegov majhen del. Socialni delavci in delavke morajo poskrbeti za zmanjševanje učinkov kaznivega dejanja in preprečevanje prihodnjih tveganj.

08 Službe za podporo žrtvam – vloge in odgovornosti

Zaradi kompleksnosti in formalnosti kazenskoopravnega sistema so službe za podporo žrtvam ključne za pomoč žrtvam pri navigiranju skozi pravosodni proces in pri slišanosti njihovega glasu. Službe za podporo žrtvam imajo tudi posebno strokovno znanje o travmi zaradi kaznivega dejanja in njegovem učinku na posameznika oz. posameznico ter lahko zagotovijo praktično in občutljivo podporo žrtvi, da se lažje spoprijema z nastalimi okoliščinami.

Vendar pa nacionalne raziskave v okviru projekta Glasovi za pravičnost navajajo le malo primerov učinkovite podpore, ki so jo službe za podporo žrtvam nudile žrtvam z oviranostjo. Kjer so zagotovile tako podporo, je bilo to največkrat zaradi posebnih znanj ali dejanj konkretnega posameznika oz. posameznice, ne pa zato, ker bi bila žrtvam z oviranostjo na razpolago dostopna in strokovna storitev. Ponekod so žrtvam na voljo specializirane službe za žrtve določenih kaznivih dejanj, denimo, trgovine z ljudmi, kaznivega dejanja iz sovraštva in nasilja zaradi spola. Vendar so tudi te službe pogosto slabo opremljene za podporo žrtvam z oviranostjo v njihovih konkretnih okoliščinah. Sodelavka službe za podporo ženskam, ki so žrtve kaznivih dejanj na Češkem, poroča:

Ženske z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo se na nas pravzaprav ne obračajo. Tako da nimam veliko povedati. In lahko se vprašamo, zakaj. Zakaj ne morejo priti niti do te svetovalne službe. Oziroma je to za nas definitivno tudi neki izziv. Za nas je torej vprašanje, do kakšne mere bi lahko zagotavljali storitev na način, da bi bila dobro dostopna. Če zdaj pomislim na stranko s slabovidnostjo, precej dobro vemo, kako ravnati. Toda v primeru intelektualne ali psihosocialne oviranosti, ne bi vedela, kako ukrepati. Moram priznati, da naša služba ni tako dostopna...

Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Češkem' (2022) str. 45

Direktiva EU o pravicah žrtev namenja službam za podporo žrtvam osrednjo vlogo in odgovornost pri ustvarjanju bolj na žrtev osredinjenega pristopa k sodnemu varstvu. Vloga teh služb je podrobneje opredeljena v 8. in 9. členu direktive kot pravica žrtve, da dostopa do služb za podporo žrtvam, in pravica do prejemanja podpore teh služb. Kakor velja za vse pravice, ki jih določa direktiva, to vključuje tudi žrtve z oviranostjo:

- brezplačne in zaupne podporne storitve in specializirane podporne storitve, ki so 'v interesu žrtev pred, med in primerno dolgo po kazenskem postopku' (1. odst. 8. člena);
- dostop do služb za podporo žrtvam ni odvisen od tega, ali žrtev poda formalno pritožbo na pristojni organ;

- podporne storitve bi morale vključevati vsaj naslednje minimalne storitve:
 - seznanjanje žrtev s pravicami, ki jih imajo;
 - seznanjanje, kako dostopati do odškodninskih shem;
 - seznanjanje o njihovi vlogi v kazenskem postopku, vključno s pripravo na prisotnost na sojenju;
 - seznanjanje o specializiranih podpornih storitvah in po potrebi napotitev nanje;
 - čustveno in/ali psihološko podporo;
 - nasvete glede tveganja in preprečevanja sekundarne in ponovne viktimizacije.

Namen tega poglavja je dati napotke in usmeritve službam za podporo žrtvam glede posameznih vlog, ki bi jih morale imeti in bi jih lahko imele pri podpori žrtvam z oviranostjo, ter, v povezavi s prejšnjimi poglavji, kako zagotoviti podporo in pomoč žrtvam z oviranostjo.

Zagotavljanje dostopne podpore in informacij

Žrtev z oviranostjo lahko najprej ali zgodaj stopi v stik prav s službami za podporo žrtvam. Zato je ključnega pomena, da so te službe dostopne in lahko žrtvi zagotovijo potrebno podporo. Pri tem bodo verjetno sodelovali tudi drugi strokovnjaki in strokovnjakinje ter ponudniki storitev ter morda družinski člani, prijatelji in drugi, ki so v stiku z osebami z oviranostjo.

Žrtve z oviranostjo se soočajo s številnimi preprekami, ko poskušajo dostopati do podpornih služb nasploh, zlasti pa do pravosodnega sistema. Med temi so v Mednarodnih načelih in smernicah ZN za dostop do sodnega varstva za osebe z oviranostjo (2020) našteje naslednje ovire:

- omejitve uveljavljanja poslovne sposobnosti;
- odsotnost fizičnega dostopa do pravosodnih stavb, prostorov in naprav, na primer do sodišč in policijskih postaj;
- odsotnost dostopnega prevoza do in od teh stavb in prostorov;
- ovire pri dostopu do pravne pomoči in zastopništva;
- odsotnost informacij v dostopnih oblikah;
- pokroviteljski in negativen odnos, ki izraža dvom v sposobnosti ljudi z oviranostjo, da bi bili udeleženi v vseh fazah izvajanja sodnega varstva;
- odsotnost usposabljanj za strokovnjake in strokovnjakinje, ki delajo na področju sodnega varstva.

[**Podrobnejše informacije o ovirah, s katerimi se soočajo žrtve z oviranostjo, in primeri njihovih izkušenj so v tretjem poglavju, str. 09**]

Vloga služb za podporo žrtvam pri premagovanju teh ovir vključuje:

- čustveno in/ali psihološko podporo, ki je odvisna od učinkovite dvosmerne komunikacije z žrtvami z oviranostjo;
- dostopne informacije o njihovih pravicah in pravosodnem sistemu, na primer, lahko branje, običajni jezik, zvočni jezik, brajica in znakovni jezik. Če ustreznost dostopna oblika ni na voljo, lahko službe za podporo žrtvam pri komunikaciji sodelujejo s

socialnimi delavci in delavkami, strokovnjaki in strokovnjakinjami za komunikacijo, družinskimi člani in članicami, organizacijami za podporo ljudem z oviranostjo in samozagovorniki in samozagovornicami.

[[Podrobnejše informacije o dostopnih informacijah in učinkoviti komunikaciji so v četrtem poglavju, str. 15](#)]

Izvedba individualne ocene

Službe za podporo žrtvam lahko izvedejo individualno oceno kot del lastnega procesa prepoznavanja potreb posamezne žrtve in zagotavljanja ustrezne podpore. Individualno oceno pa se lahko izvede tudi kot del obveznosti držav, kot so opredeljene v 22. in 23. členu Direktive o pravicah žrtev, da med drugimi potrebami ocenijo tudi potrebe žrtve po zaščiti v kazensko-pravnem sistemu.

V praksi je individualna ocena za žrtev z oviranostjo neprecenljiv proces prepoznavanja ovir in tega, kakšno podporo in postopkovne prilagoditve potrebuje, da se ji zagotovi dostop do službe za podporo žrtvam in do pravosodnega sistema. Za službe za podporo žrtvam in za pravosodne organe pa je individualna ocena pomembno orodje za to, da ugotovijo, kakšno podporo morajo zagotoviti žrtvi, da lahko izpolnijo svoje pravne obveznosti do nje.

[[Podrobnejše informacije o individualni oceni, zakaj je pomembna in kako jo izvesti, so v petem poglavju, str. 23](#)]

Prispevek k multidisciplinarnemu pristopu

Multidisciplinarni pristop je ključen za žrtve z oviranostjo, ki se pogosto soočajo s kompleksnimi okoliščinami, potrebami in preprekami. Del multidisciplinarnega tima ali pristopa k delu z žrtvijo z oviranostjo so lahko službe za podporo žrtvam in specializirane službe za žrtve. Službe za podporo lahko dajo pobudo in/ali koordinirajo multidisciplinarni tim, vendar je to odvisno od pristojnosti, ki jih imajo njihovi strokovnjaki in strokovnjakinje v pravosodnem sistemu. Sodelavec ali sodelavka službe za podporo žrtvam je lahko tudi primarni stik za žrtev, ki je udeležena v pravosodnem procesu.

[[Več informacij je v sedmem poglavju o socialnem delu in multidisciplinarnih timih, na strani 32](#)]

Omogočanje dostopa do postopkovnih prilagoditev

Službe za podporo žrtvam so lahko v pomoč žrtvam z oviranostjo in sodelujejo tako z njimi kot s strokovnjaki in strokovnjakinjami v pravosodnem sistemu. Osredotočajo se na zagotavljanje, da ustrezni odgovorni organi, kot so organi pregona, odvetniki in odvetnice, tožilci in tožilke, uradno osebje na sodišču ter sodniki in sodnice pravilno razumejo ovire žrtve pri dostopu. Te službe zagotavljajo tudi pomoč pri postopkovni prilagoditvi in individualno podporo. Prav tako lahko tesno sodelujejo s pravniki in pravicami ter uradniki in uradnicami, da jim pomagajo zagotoviti potrebno podporo, in da preverjajo, ali je podpora pravočasna in ustreza fazi kazenskega procesa in postopkov, posebnim potrebam posameznika oz. posameznice in oviram, s katerimi se sooča.

Nudila sem podporo stranki z intelektualno oviranostjo, ki je bila žrtev dolgotrajne finančne zlorabe, pozneje pa celo ugrabitve in odvzema prostosti. Vedela sem, da gre za občutljivo situacijo, ki zahteva posebno pozornost, zato sem o tem vnaprej obvestila policijo. Rekli so mi, da morava primer prijaviti na okrožno enoto. Pred tem sem prosila, da bi nama dodelili sočutnega policista. Policist je bil res dober – ni izražal nobenega dvoma v žrtev, zaslišal jo je na način, ki jo je pomiril, vmes je delal premore.

Delavka službe za podporo žrtvam, Glasovi za pravičnost, 'Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Češkem (2022) str. 45

Taka podporna vloga je lahko ključna pri tem, da žrtvi z oviranostjo omogočimo dostop do sodnega varstva in pomagamo ustreznim organom pri izpolnjevanju njihovih obveznosti spoštovanja pravic žrtev z oviranostjo do dostopa do sodnega varstva.

[[Več informacij o postopkovni prilagoditvi in odločanju s podporo je v četrtem poglavju, str. 18](#)]

09 Drugi viri – kje najti podporo in pomoč

Informacije za posamezne države

- Službe za podporo žrtvam (npr. za nasilje zaradi spola, trgovino z ljudmi, kaznivo dejanje iz sovraštva);
- organizacije za pravice ljudi z oviranostjo in človekove pravice;
- organizacije ljudi z oviranostjo: lahko vključujejo vrstniško podporo ali samozagovorniške organizacije/neformalne skupine;
- poklicni profili ter strokovnjaki in strokovjakinje, kot so socialni delavci in delavke, psihologi in psihologinje, zdravniki in zdravnice, učitelji in učiteljice ter strokovnjaki in strokovjakinje za komunikacijo.

Glasovi za pravičnost

Vsi projektni materiali, vključno s posnetki s konference, so dostopni na: <https://validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/>.

Nacionalna poročila

Vsa nacionalna poročila so na razpolago v angleščini, v nacionalnem jeziku in v formatu lahkega branja:

Bolgarija	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Bolgariji https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Bulgaria-en-220426-1.pdf
Hrvaška	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Hrvaškem https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Croatia-en-220421.pdf
Češka	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Češkem https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-CZ-en-2-220422.pdf
Litva	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Litvi https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-litvan-en-2-220426-1.pdf
Romunija	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Romuniji https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Romania-en-220427.pdf

Slovaška	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo na Slovaškem https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovakia-en-220424.pdf
Slovenija	Žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo v Sloveniji https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovenia-en-220426-1.pdf

Humanizacija pravičnosti, 2022

Mednarodno poročilo projekta Glasovi za pravičnost:

Celotno poročilo	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/09/International-syntesis-report-EN-new-footnote-220907.pdf
Povzetek poročila	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/06/Executive-summary-EN-FINAL_print_-220616.pdf
Povzetek poročila v formatu lahkega branja	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/06/ETR-Voices-for-Justice-Executive-Summary.pdf

Projekti

Več evropskih projektov vsebuje informacije in orodja za žrtve z oviranostjo. Nekatere naštevamo spodaj.

BeSafe	Namenjen usposabljanju pedagoškega osebja, ki izobražuje osebe z intelektualno oviranostjo z namenom vključevanja informacij o spletnem nasilju v njihove izobraževalne programe in krepitev moči ljudi z intelektualno oviranostjo, da bi bili varni na spletu. Posebej uporabna publikacija je: 'Vodnik za policiste in policistke o tem, kako stopati v interakcijo z ljudmi z intelektualno oviranostjo', 2019 ('Guide for Police on how to Interact with People with Intellectual Disabilities'). http://besafe-project.eu/en/project/
Dignity at Trial	Spodbujanje postopkovne varnosti za obdolžence z intelektualno in psihosocialno oviranostjo. https://www.mirovni-institut.si/en/projects/impair-enhancing-procedural-rights-of-persons-with-intellectual-andor-psychiatric-impairments-in-criminal-proceedings-exploring-the-need-for-action/
EstAR	Povečevanje ozaveščenosti deležnikov in virov za podporo žrtvam kaznivega dejanja iz sovraštva. https://www.osce.org/odihr/hate-crime-victim-support

EVVI	<p>Evalvacija žrtev, razvoj dobrih praks pri oceni posameznih žrtev v pravosodnem sistemu.</p> <p>http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf</p>
Just4All	<p>Spodbujanje dostopa do sodnega varstva za ljudi z oviranostjo s pomočjo ozaveščanja pravnikov in pravníc o potrebah ljudi z oviranostjo in razvijanja usposabljanja na to temo.</p> <p>https://www.just4all.eu</p>
OPSIDIANET	<p>Zagotavljanje uveljavljanja pravic v kazenski preiskavi za ljudi z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, ki so obdolženi kaznivega dejanja.</p> <p>https://opsidianet.eu</p>
ReJust	<p>Izboljševanje odzivnosti kazenskopravnega sistema in razvijanje na žrtev osredotočenega pristopa.</p> <p>https://heuni.fi/-/re-just#c873af92</p>
Stay Safe	<p>Preprečevanje in odziv na spolno nasilje nad ženskami z oviranostjo.</p> <p>https://staysafeproject.eu</p>
VICTORiiA	<p>Dobre prakse pri podpori žrtvam: napotitve, informacije, individualna ocena.</p> <p>https://victim-support.eu/what-we-do/our-projects/previous/prjct-victoriia/</p>

Neprofitne organizacije in organizacije za človekove pravice

- European Disability Forum: <https://www.edf-feph.org/>
- European Network of Independent Living (ENIL): <http://enil.eu/>
- Fair Trials: <https://www.fairtrials.org>
- Inclusion Europe: <https://www.inclusion-europe.eu>
- Mental Health Europe: <https://www.mhe-sme.org>
- Validity Foundation: <https://validity.ngo>
- Victim Support Europe: <https://victim-support.eu>

Mednarodni organi

- Evropsko sodišče za človekove pravice (ECHR, CEDH): <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

- Agencija EU za temeljne pravice (FRA):
<https://fra.europa.eu/en>
- Mednarodna komisija pravnikov:
<https://www.ici.org/>
- Urad visokega komisarja OZN za človekove pravice:
https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage
- Urad OSCE za demokratične institucije in človekove pravice:
<https://www.osce.org/odihr>
- Odbor OZN za pravice invalidov:
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd>
- Platforma Evropske komisije za pravice žrtev:
https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-platform_en

Mednarodna zakonodaja in smernice

- Evropski akt o dostopnosti (EU/2019/882):
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>
- Strategija Evropske unije o pravicah invalidov 2021-2030:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPublications=yes>

Lahko branje: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=23598&langId=en>

- Direktiva Evropske unije o pravicah žrtev (Directive 2012/29/EU):
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>

Informativni list:

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/law/eu_victims_rights_directive_factsheet_february_2017_en.pdf

- Strategija Evropske unije o pravicah žrtev (2020-2025):
https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/eu-strategy-victims-rights-2020-2025_en

- Konvencija OZN o pravicah invalidov:
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>

Lahko branje v angleščini:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/345108/easy-read-un-convention.pdf

Dostopna oblika PDF v angleščini:

https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf

- United Nations International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities (Mednarodna načela in smernice OZN za dostop ljudi z oviranostjo do sodnega varstva):
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

Lahko branje v angleščini:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf

Slovar izrazov

– kaj besede pomenijo

Dostopnost/Dostopno

*Tisto, do česar se da priti, česar se da udeležiti, kar se da dobiti, uporabljati in razumeti*³³.

Namen načela dostopnosti je 'omogočiti ljudem z oviranostjo neodvisno življenje in polno udeležnost na vseh področjih življenja'. To vključuje tako dostop do fizičnega okolja (fizična dostopnost) kot dostop do informacij in komunikacije (kognitivna dostopnost). (Konvencija o pravicah invalidov, 9. člen).

Komunikacija

'Komunikacija' vključuje jezike, prikaz besedila, brajico, taktilno sporazumevanje, veliki tisk, dostopne multimedije ter pisani, zvočni in običajni jezik, človeškega bralca ter povečevalne in alternativne načine, sredstva in oblike zapisa sporočila skupaj z dostopno informacijsko in komunikacijsko tehnologijo. (Konvencija o pravicah invalidov, 2. člen)

'Jezik' vključuje govornjene in znakovne jezike ter druge oblike negovorjenih jezikov. (Konvencija o pravicah invalidov, 2. člen)

Oviranost

Ljudje z oviranostjo so ljudje z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi. (Konvencija o pravicah invalidov, 1. člen)

Diskriminacija

*Obravnavati nekoga slabše kot druge ljudi zaradi tega, kar je ali od koder prihaja*³⁴.

'Diskriminacija zaradi invalidnosti' pomeni vsako razlikovanje, izključevanje ali omejevanje zaradi invalidnosti z namenom ali posledico zmanjšanja ali izničitve enakopravnega priznavanja, uživanja ali uresničevanja vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem, civilnem ali drugem področju. Vključuje vse oblike diskriminacije, tudi odklonitev primerne prilagoditve.' (Konvencija o pravicah invalidov, 2. člen).

³³ EasyRead Version of International Principles and Guidelines on access to justice for persons with disabilities. 'Making sure people with disabilities get justice', Section 6 'What the words mean' <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf>.

³⁴ EasyRead Version of International Principles and Guidelines on access to justice for persons with disabilities. 'Making sure people with disabilities get justice', Section 6 'What the words mean'.

Lahko branje

Lahko branje so pisne informacije, ki so dostopne ljudem z intelektualno in učno oviranostjo³⁵.

Direktiva Evropske unije o pravicah žrtev (direktiva)

Direktiva o pravicah žrtev določa niz zavezujočih pravic za žrtve in nalaga državam članicam EU jasne obveznosti zagotavljanja polne dostopnosti teh pravic v praksi. Določa tudi nove pravice, ki zagotavljajo, da so vse žrtve 'obravnavane spoštljivo, občutljivo in strokovno brez vsake diskriminacije na kakršni koli podlagi'³⁶.

Skrbništvo

Skrbništvo je oblika nadomestnega odločanja, ki je navadno odrejena po sodnem postopku, ki za zadevnega posameznika ali posameznicu (imenovana različno, varovanec oz. varovanka ali oseba, ki je domnevno poslovno nesposobna) določi nadomestnega odločevalca (skrbnika oz. skrbnico)³⁷.

Posredniki

Osebe, ki na zahtevo sodelujejo z osebjem v pravosodnem sistemu in z ljudmi z oviranostjo, da zagotovijo njihovo učinkovito medsebojno komunikacijo med pravosodnimi postopki. Podpirajo osebe z oviranostjo, da lahko razumejo postopek in se informirano odločajo, ter skrbijo za to, da so jim vse stvari ustrezno pojasnjene in se lahko pogovorijo o njih, tako da jih razumejo, in da so jim zagotovljene ustrezne prilagoditve in podpora. Posredniki in posrednice so nevtralni in ne govorijo v imenu ljudi z oviranostjo ali v imenu pravosodnega sistema ter ne vodijo odločanja in ne vplivajo na odločitve ali izide³⁸.

Pravičnost in sodno varstvo

*Predpisi in zakoni, ki pomenijo, da se ljudje vedejo in ravnaajo na način, ki je pravičen in enak za vse*³⁹.

³⁵ Just4All Glossary on the Rights of Persons with Disabilities <https://78dde82f-f3fc-4414-a854-627948964997.filesusr.com/ugd/e65341_3c2fe2e3929e4809bf1c8b0a851e9b33.docx?dn=Glossary%20on%20Rights%20of%20Persons%20with%20Disab>.

³⁶ European Union's Victims' Rights Directive (Directive 2012/29/EU) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>>.

³⁷ Dinerstein, Robert D. 'Implementing Legal Capacity Under Article 12 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: The Difficult Road From Guardianship to Supported Decision-Making.' Human Rights Brief 19, no. 2 (2012), page 8-12 <<https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1816&context=hrbrief>>.

³⁸ UN Access to Justice Principles, page 9 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf>.

³⁹ EasyRead Version of International Principles and Guidelines on access to justice for persons with disabilities. 'Making sure people with disabilities get justice', Section 6 'What the words mean'.

Poslovna sposobnost

*Sposobnost, da je oseba nosilka pravic in akterka v okviru zakonodaje*⁴⁰.

Poslovna sposobnost, da je oseba nosilka pravic, pomeni, da je oseba upravičena do tega, da pravosodni sistem v polni meri varuje njene pravice. Poslovna sposobnost, da oseba nastopa v okviru zakonodaje, priznava osebo kot akterko z močjo udeležnosti v opravljanju pravnih poslov in procesnih dejanj in da ustvarja, spreminja in končuje pravna razmerja⁴¹.

Medicinski model oviranosti

Medicinski model je zgodovinsko prevladujoči model oviranosti. Po tem modelu je oviranost videna kot invalidnost ali bolezen, ki jo je treba zdraviti ali popraviti. Po tem modelu je oviranost odstop od normalnega zdravega stanja. To, da zakonodajalci in oblikovalci politik sledijo medicinskemu modelu, pomeni, da se osredotočajo na povrnitev škode ljudem z oviranostjo zaradi njihove oviranosti in na zagotavljanje 'posebnih' segregiranih storitev.

Postopkovne prilagoditve

Vse nujne in ustrezne spremembe in prilagoditve v kontekstu dostopa do sodnega varstva, kjer je to potrebno v posameznem primeru, da se ljudem z oviranostjo zagotovi enaka udeležnost kot drugim ljudem. So neposredno povezane z načeli nediskriminacije⁴².

Primerne prilagoditve

'Primerna prilagoditev' pomeni potrebne in primerne spremembe in prilagoditve, ki ne nalagajo nesorazmernega ali nepotrebnega bremena, kadar so v posameznem primeru potrebne, da se invalidom na enaki podlagi kot drugim zagotovi uživanje ali uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (Konvencija o pravicah invalidov, 2. člen)

Ponovna viktimizacija

Do ponovne viktimizacije ali reviktimizacije pride, kadar ista —ali tako rekoč ista— žrtev ali tarča v določenem časovnem obdobju, denimo v enem letu, doživi isto vrsto kazenskega incidenta.

Sekundarna viktimizacija

Sekundarna viktimizacija pomeni viktimizacijo, ki ni neposredna posledica kaznivega dejanja, temveč posledica odziva institucij in posameznikov na žrtev⁴³. Sekundarno viktimizacijo lahko povzroči na primer ponavljajoča se izpostavljenost žrtve storilcu oz. storilki, ponavljajoče se

⁴⁰ EasyRead Version of International Principles and Guidelines on access to justice for persons with disabilities. 'Making sure people with disabilities get justice', Section 6 'What the words mean'.

⁴¹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, general comment No. 1 (2014) on equal recognition before the law, para. 12, <<https://atlas-of-torture.org/en/entity/6077tnbn376?page=3>>.

⁴² UN Access to Justice Principles, page 9 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf>.

⁴³ Council of Europe, Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims. Para 1.3. <<https://rm.coe.int/16805afa5c>>.

zasliševanje o istih dejstvih, uporaba neprimerne jezika ali neobčutljivih komentarjev vseh, ki so v stiku z žrtvijo⁴⁴.

Konvencija Združenih narodov o pravicah invalidov (konvencija)

Konvencija o pravicah invalidov je mednarodna pogodba o človekovih pravicah, sprejeta leta 2006. Njen namen je spodbujati, varovati in invalidom zagotavljati polno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter spodbujati spoštovanje njihovega prirojenega dostojanstva⁴⁵.

Mednarodna načela in smernice Združenih narodov za dostop oseb z oviranostjo do sodnega varstva – Načela za dostop do sodnega varstva ZN

Mednarodna načela in smernice ZN za dostop oseb z oviranostjo do sodnega varstva so praktično orodje za podporo državam pri oblikovanju in implementiranju sistemov sodnega varstva, ki zagotavljajo ljudem z oviranostjo enak dostop do sodnega varstva, skladno z mednarodnimi standardi človekovih pravic.

Univerzalno oblikovanje

'Univerzalno oblikovanje' pomeni oblikovanje proizvodov, okolja, programov in storitev, ki je čim bolj uporabno za vse ljudi, ne da bi ga bilo treba prilagajati ali posebej načrtovati. 'Univerzalno oblikovanje' ne izključuje podpornih pripomočkov in tehnologij za posamezne skupine invalidov, kadar je to potrebno. (Konvencija o pravicah invalidov, 2. člen)

Žrtev

*Oseba, ki ji je povzročena škoda ali poškodba zaradi nesreče ali kaznivega dejanja*⁴⁶.

V 2. členu Direktive EU o pravicah žrtev je žrtev opredeljena takole:

- fizična osebo, ki je utrpela škodo, vključno s fizično, duševno ali čustveno škodo ali ekonomsko izgubo, ki jo je neposredno povzročilo kaznivo dejanje;
- družinski člani osebe, katere smrt je bila neposredno povzročena s kaznivim dejanjem in ki so utrpeli škodo zaradi smrti te osebe⁴⁷.

⁴⁴ European Institute for Gender Equality, Glossary and Thesaurus
<<https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1358>>.

⁴⁵ Generalna skupščina Združenih narodov, Konvencija o pravicah invalidov, 13 December 2006, A/RES/61/106, 1. člen (Namen)
<<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>>.

⁴⁶ EasyRead Version of International Principles and Guidelines on access to justice for persons with disabilities. 'Making sure people with disabilities get justice', Section 6 'What the words mean.'

⁴⁷ European Union's Victims' Rights Directive (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012) Article 2 Definitions
<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>>.

Glasovi za pravičnost

Projekt Glasovi za pravičnost se osredotoča na pravice in izkušnje ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj, in na njihov dostop do sodnega varstva. Projekt je sofinancirala Evropska Unija in poteka v sedmih državah, ki izvajajo raziskave na nacionalni ravni, prepoznajo obetajoče prakse, ustvarjajo praktična orodja za strokovnjake in žrtve v kazenskoprnem sistemu in podpirajo mednarodne standarde za zaščito ljudi z oviranostjo, ki so žrtve kaznivih dejanj. Projekt se predvsem sklicuje na obveznosti, določene v Direktivi Evropske unije o pravicah žrtev (2012/29/EU), in na Konvencijo Združenih narodov o pravicah invalidov. Partnerice pri projekta so:

- Koordinatorica: **Validity Foundation**
- Bolgarija: **Chance & Support Association**
- Hrvška: **Victim and Witness Support Service (VWSS)**
- Češka and Slovaška: **FORUM for Human Rights**
- Litva: **Mental Health Perspectives (PSP)**
- Romunija: **Centre for Legal Resources**
- Slovenija: **Pravno informacijski center za varstvo človekovih pravic in okolja (PIC); Inštitut za socialno varstvo Republike Slovenije (IRRSV); in Univerza v Ljubljani**

Polno in uradno ime projekta je: Information and Communication: Cornerstones of justice for victims of crime with disability (Informiranost in komunikacija: temelja sodnega varstva za žrtve kaznivih dejanj z oviranostjo) (878604 — InfoComPWDs).

<https://validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/>

Informacija o sofinanciranju

JUST-AG-2019 / JUST-JACC-AG-2019 – 878604

Izjava o omejitvi odgovornosti

Vsebina tega poročila predstavlja stališča partneric v projektu in je v celoti njihova odgovornost. Evropska komisija ni odgovorna za uporabo informacij iz tega poročila.

Oblikovanje in prelom

Vy Nguyen, Péter Wagner

